

71988

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

FÂİK ALİ OZANSOY
HAYATI SANATI VE ESERLERİNİN TEMATİK
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. HÜSEYİN ÇELİK

HAZIRLAYAN

RAŞİT KOÇ

VAN-1998

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK

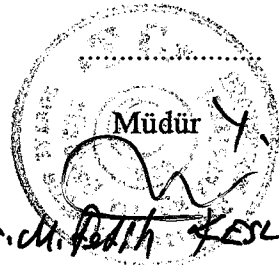
Üye (Danışman): Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖMAY

Üye: Yrd. Doç. Dr. Zeki EKİCİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../1998

Yrd. Doç. Dr. Dr. Beha KESLER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	II
KISALTMALAR.....	III
I.GİRİŞ.....	1
II.HAYATI.....	4
1.SOYU.....	4
2.DOĞUMU VE ÇOCUKLUĞU.....	5
III.ESERLERİ.....	7
1.FÂNÎ TESELLİLER.....	7
2.TEMÂSİL.....	10
3.ELHÂN-I VATAN.....	12
4.MİTHAT PAŞA.....	16
5.PÂYİTAHTIN KAPISINDA.....	19
6.ŞÂİR-İ AZAMA MEKTUP.....	21
7.NEDİM VE LÂLE DEVRİ.....	23
IV.ŞİİRLERİNİN TEMATİK OLARAK İNCELENMESİ.....	26
1.AŞK ŞİİRLERİ.....	27
2.TABIAT ŞİİRLERİ.....	33
3.HAMASÎ ŞİİRLERİ.....	48
4.DİĞER ŞİİRLERİ.....	55
4.1.AİLE ŞİİRLERİ.....	55
4.2.FELSEFÎ ŞİİRLERİ.....	56
V.MENSUR ESERLERİ.....	59
VI.FÂİK ALİ'NİN SANATI.....	62
VII.FÂİK ALİ'NİN ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ.....	65
1.DİL.....	65
2.VEZİN.....	66
3.KAFİYE.....	67
4.KONU.....	69
5.ŞEKİL.....	70
6.AHENK.....	71
7.MISRA VE CÜMLE.....	71
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA.....	75

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin asırlar süren ömrü içerisinde gelişen divân edebiyatı devletin zayıflamaya başlaması ile birlikte kendi kendisini tekrar eden bir hüviyet göstermeye başlamıştır. Devletin yüzünü batıya çevirmesi ile birlikte batıdan gelen tesirler Türk edebiyatında da görülmeye başlar. Tanzimat'ın birinci nesli edebiyata sosyal fayda fonksiyonu yüklerken Hamit-Ekrem mektebi olarak adlandırılan ikinci nesil daha ziyade ferdî ve şahsî konuları işleyerek birinci neslin yolundan uzaklaşırlar. Recaizade'nin Talim-i Edebiyatı'nı okuyarak yetişen Servet-i Fünûncular hocaları Ekrem'in şahsi mecraya çektiği şiiri bir kaç istisna dışında tamamen şahsileştirirler. Denilebilir ki Servet-i Fünûn Türk edebiyatının batı edebiyatına en fazla yaklaştığı ve batılı duyuş tarzının Türk edebiyatına en fazla girdiği dönemdir.

Servet-i Fünûn şâirlerinin başlattığı edebî yenilikler, bu neslin estetik anlayışı ve bu zümrenin mensupları hakkında bir çok çalışma yapılmıştır. Özellikle Tefik Fikret, Cenap Şehabeddin gibi ünlü şâirlerin yanında ikinci derecede görülen şâirlerin varlığının da bu zümrenin gelişmesinde rolü olduğu şüphesizdir. Bu şâirlerden birisi de Fâik Ali (Ozansoy) dir. Fâik Ali yayınlanmış yedi kitabı olan önemli bir şâirdir. Bu şâirin edebî kişiliği hakkında edebiyat tarihlerindeki kısa bilgi ve değerlendirmelerin dışında derli toplu bilgi yoktur. Biz çalışmamızda Fâik Ali'nin mensup olduğu zümre içerisindeki konumunu tespiti çalıştık. Bunu yaparken eserlerini temâtik ve sistematik olarak inceleme yoluna çıktık. Böylece şâirimizin kendi nesli ile olan benzerlik ve farklılıkları ortaya koyma gayretine girdik. Şâirimizin üslûbunun orjinal ve dönemin etkilerini taşıyan özelliklerini tespit ederek onun uzun süren edebî hayatındaki gelişme ve değişme çizgisini takibe çalıştık. Tabî ki sanatını incelerken şâirimiz hakkında yazılmış münferit makalelerden de yararlandık. Böylece Servet-i Fünûn, Marmara, Şehbal, Tasvir-i Efkâr gibi yayın organlarında da şiir ve yazıları yayınlanmış olan şâirimizin sanat faaliyetinin tabîi seyrini ortaya koymaya çalıştık.

Hazırladığımız bu tezin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç.Dr. Hüseyin ÇELİK'e, kaynak teminindeki katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Alaaddin KARACA'ya ve katkılarından dolayı Dr. Mehmet ÇELİK 'e teşekkürlerimi sunarım.

Raşit KOÇ

VAN-1998

KISALTMALAR

a.g.d	: Adı geçen dergi
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.g	: Adı geçen gazete
Ank	: Ankara
a.y	: Aynı yer
C	: Cilt
C.Ş.B.Ş	: Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri
D.T.C.F	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
İst	: İstanbul
KTBY	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
R.Ş	: Rubâb-1 Şikeste
s	: Sayfa
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
Y.Y.Ü.S.B.E	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Üsttüsü

I. GİRİŞ

Divân Edebiyatının uzun yıllar süren hakimiyetinden sonra edebiyatımızda meydana gelen zevk değişikliği ve daha sonra Tanzimatla başlayan batrya yönelmeyle birlikte eski edebiyata ait olan özelliklerin yerini yeni nazım şekillerine ve konulara bıraktığı gözlenir. Batılılaşma yolunda başlatılan girişimlere paralel olarak özellikle Fransız edebiyatının Türk edebiyatına tesiri olur. İlk önce tercüme eserlerle başlayan bu etkileşim, yeni türlerin iyice tanınmasıyla ve kabul görmesiyle yerini telif eserlere bırakır.

Batıdaki ilerlemeyi ve teknolojik yenilikleri incelemek üzere bu ülkelere gönderilen devlet adamlarının dönüşlerinde buradaki izlenimlerini yansıtan eserler vermeleri ve tamamıyla yabancı ürünlere açık pazar haline gelen Osmanlı Devleti'ne giren mamûller insanların herşeyleriyle batrya ilgi duymalarına neden olur. Bu tesir, Encûmen-i Daniş ve Tercüme Odası gibi kurumların tercüme yoluyla dilimize kazandırdığı eserlerle gündün güne kendini hissettirir. Bu arada yurt içinde yayımlanan yerli ve yabancı gazetelerde yer alan avrupai hayat tarzını tanıtan yazılar halkın ve özellikle aydın kesimin yaşantılarında yenilikler yapmalarına neden olur.

Yeni bir yönetim anlayışının oluşmasıyla insanların beklentileri de değişmeye başlar. Bu zihniyet farklılaşması dönemin süreli yayımlarında ve edebî eserlerinde bariz bir şekilde görülür. Yapılan olumlu manadaki değişiklikler zaman zaman kesintiye uğrasa da devrin aydınlarmca desteklenir.

Tanzimat döneminde Şinâsi ile başlayan şiir alanındaki şekil ve muhteva değişikliği Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi edebiyatçılar tarafından da benimsenir. Şinâsi'nin, Reşit Paşa'ya yazdığı kasidesi, Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi" bu değişik söyleyiş tarzının ilk örnekleridir.

Tanzimat'ın ikinci nesli Şinâsi ve Namık Kemal'in "sanatı toplumun emrine verme" düşüncelerin zıddına hareketle "sanat için sanat" düşüncesiyle hareket eder. Recaizade Ekrem'le başlayan bu ikinci nesil Fransız edebiyatının da tesiriyle Servet-i Fünûn'da daha belirgin olarak işlenecek olan "aşk" ve "tabiat" konuları şiire dahil eder. Bu dönemde batılılaşma hareketlerinin öncülerinden biri de Abdülhak Hamid'dir. Bu özelliğiyle Hamid'in Servet-i Fünûn neslini ve bilhassa Fâik Ali'yi etkilediğini görürüz.

Edebiyatımızda Tanzimatla başlayan yenileşme hareketleri değişik boyutlar kazanarak Servet-i Fünûn topluluğunda devam etmiştir. Edebiyat alanında eskiye ait şekil ve konuların değişmesi, yeni nazım şekillerinin kullanılmaya başlanması, konu değişiklikleri gibi bir çok yenilikten dolayı bu devreye “Edebiyat-ı Cedide”denilmiştir.

İlk yayımlandığı yıllarda bir fen dergisi niteliğinde olan Servet-i Fünûn, Tevfik Fikret’in başkanlığında bir edebiyat dergisi halini alır. Böylece yenilik taraftarı edebiyatçıları bir çatı altında toplayarak bir edebî hareket, ekol haline gelir.

Bu yeni harekete mensup olan edebiyatçıların amacı “sanat için sanat” yapmaktır. Şiirlerinde Fransız edebiyatından etkiler taşıyan yeni edebiyatçılar klasik nazım şekillerini de değiştirerek duygularını daha rahat yansıtmak için serbest müstezad, sonne, terzarima gibi nazım şekillerini kullanırlar.

Eserlerinde ağır, “mutantan” bir dil kullandıkları görülür. Arapça ve Farsça terkipler bir hayli fazladır. Şiirlerinde cümleler bir kaç mısradan devam eder ve mısra ortasında biter. Konu olarak da şiirde yenilik yapan Edebiyat-ı Cedideciler kadın, aşk, aile, tabiat, ferdi bunalımları işleyen şiirler yazarlar. Şiirlerinde ve romanlarında (Maî ve Siyah) hayal-hakikat çatışması görülür.

Nesir alanında Halid Ziya, Mehmed Rauf başta olmak üzere roman ve hikaye türlerinde örnekler verilir. Nesir dillerin de şiir gibi süslü ifadeler bir hayli fazladır.

Bu topluluğun kurucusu olan Tevfik Fikret aynı zamanda topluluğun en etkili ismidir. Servet-i Fünûn topluluğunda bulunan şâirlerin bir kaç tanesi hariç çoğunluğu yolundan gitmeye çalışmış ve tesirinde kalmıştır. Cenab Şehabeddin, Süleyman Nazif gibi kendini ispatlamış isimlerden başka bir de şâirimiz Fâik Ali bu tesirin dışında kalır.

Genç yaşta bu topluluğun bir mensubu olan Fâik Ali, eserlerinde Servet-i Fünûn’un bütün özelliklerini gösterir. O, Hamit’e hayrandır. İlk eserlerinde bu tesir açıkça kendini gösterir.

1908 yılından sonra bir ara Fecr-i Âti topluluğuna da reislik eden şâir, ölümüne kadar edebiyatla olan ilgisini koparmaz. Bu yüzden Türk edebiyatının değişik dönemlerini görme imkanı bulan şâir, fi'len içinde yer aldığı Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti dönemleri arasında bir bağ kurar.

Hayatı ve eserleri üzerinde yaptığımız bu çalışmanın Türk edebiyatının yenilik arayışları içerisinde olduğu bir dönemde mahsuller veren Fâik Ali'nin ve eserlerinin daha yakından tanınmasına ve edebiyatımızdaki yerinin tespitine katkısı olacağı inancındayız.

II. HAYATI

1 SOYU

Fâik Ali, anne ve baba tarafından birkaç nesil şâir yetiştirmiş bir aileye mensuptur. Fâik Ali, ailesinden bahsederken, Seyyid Nesîmi'yi de dedeleri arasında sayar. Oğlu Munis Fâik, şâirin 'Nedim ve Lâle Devri"adlı manzum piyesini basıma hazırlarken şu bilgiye yer verir.

"Bu kitabı yazanın dedelerinden ve en büyük Türk şâirlerinden Nesimi, Sultan Orhan zamanında yaşamış, aslen Diyarbekirlidir"¹

Fâik Ali'nin babası Said Paşa, dedesi Süleyman Nazif ve dedesinin babası divan sahibi İbrahim Cehdi Efendidir. Şâir Hâmi, Fâik Ali'nin ana tarafından büyük dedelerindedir.²

"Babası Osmanlı ediblerinden faziletli, tarihçi, hikmet sahibi yüksek bir zattır.³ Öğrenimini Diyarbakır da görüp Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendikten sonra Diyarbakır mektupçu kaleminde yetişmiştir. 1868 yılında Diyarbakır mektupçusu , 1872 yılında Paşalık rütbesiyle birlikte Mamuretülaziz (Elazığ) Mutasarrıfı olur. Sonraları Maraş, Mardin ve Muş Mutasarrıflıklarında bulunur. 1881 yılında emekliye ayrılır. Kendisini yazı hayatına verir. Fakat 1888 yılında II. Abdulhamit tarafından Rumeli Beylerbeyliği rütbesiyle Muş Mutasarrıflığına atanır. Mardin mutasarrıfı iken 1891 yılında Mardin de 59 yaşında vefat eder.⁴

Annesi de babası gibi köklü bir aileye mensuptur. Şâirin kardeşi Süleyman Nazif annesi tarafından dedesinin Akkoyunlu devletinin en kıymetli istinâdgahı olan (Hindi)adlı bir Türk aşiretinin reisi olduğunu söyler.⁵ Yine Fâik Ali'nin şâir Hâmi'yi anne tarafından akrabası olarak zikrettiğini de hatırlarsak anne ve babasının menşe' bakımından köklü ailelere mensup olduklarını söyleyebiliriz.

¹ Nedim ve Lale Devri, s. 84

² a. g. e. s. 85

³ Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri C. II s. 362

⁴ M. Orhan Bayrak , Osmanlı Tarih yazarları, s. 83

⁵ Şuayb Karakaş, Süleyman Nazif, s. 38

2. DOĞUMU VE ÇOCUKLUĞU

Fâik Ali 10 Mart 1876 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir.⁶ Çocukluğunu Diyarbakır'da geçiren şâir, ibtidai, rüşdi ve kısmen idadi tahsilini burada gördükten sonra İstanbul'a gelir. Mülkiye Mektebi'ne girerek lise ve yüksek tahsilini tamamlar. 1901 yılında Mülkiye'yi bitirir.⁷

Şâirin ilk memuriyeti ağabeyi Süleyman Nazif'in mektupçu olarak görev yaptığı Bursa Maiyet memurluğudur. Daha sonra sırasıyla Sındırgı, Burhaniye, Pazarköy ve meşrutiyetin ilanıyla Mudanya kazaları kaymakamlığında bulunur. Daha sonra da Midilli Mutasarrıflığına tayin edilir.

Balkan savaşı sırasında Kırşehir mutasarrıflığına atandıysa da gitmez. Daha sonra Beyoğlu, Üsküdar ve Kütahya mutasarrıflıklarında bulunur. Kütahya'dan Gelibolu'ya atanır. Fakat oraya gitmeyerek Dahiliye Nezareti Heyet-i Teftişine Başkatibi Kitabeti'nden tekrar Beyoğlu mutasarrıflığına ve mütarekeden sonra Diyarbakır valiliğine tayin edilir. (1919) Birkaç ay sonra istifa ederek İstanbul'a gelir. Dahiliye Nezareti müsteşarlığına tayin edilir.⁸ Fakat Dahiliye Nazırı Ahmed Reşid'le anlaşamaz ve 1920 Nisanında görevinden ayrılır.

Şâir, Hüseyin Nazım'ın (Ahmed Reşid) yolsuzluklarda bulunduğunu Abdülhak Hamit'in Viyana'da sefil bir hayat sürmekte olduğu bir zamanda yazmış olduğu "Şâir -i Âzam'a Mektup" adlı eserinde dile getirir.

Fâik Ali, bu eleştirileriyle bize aynı zamanda içinde bulunduğu dönemin çarpık yönlerini de gösterir.

Fâik Ali, Dahiliye Nezareti'ndeki görevinden ayrıldıktan sonra 1920 yılından 1933 yılına kadar öğretmenlik yapar. Bu tarihler arasında Saint Benais Fransız Koleji'nde Türkçe, ve Mülkiye Mektebi'nde de Fransızca dersleri verir.

Şâir, 1933 yılında oğlu Munis Fâik'le beraber Ankara'ya gelir. bu tarihten sonra öğretmenliği de bırakır. Kendisini edebiyata verir. 1936 yılında oğluyla beraber

⁶ İbnülemin M. Kemal İnal, Son Asır Türk Şâirleri, c. I.s.359

⁷ a.g.e. s. 359

⁸ a.y

“Marmara” dergisini çıkarmaya başlar. Fakat bu dergi uzun ömürlü olmaz. Sadece on sayı yayımlanır.

Yaşadığı dönemde Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti başta olmak üzere edebi hareketlerin içerisinde yer alan şâir, 1 Ekim 1950’de geçirdiği bir kalp krizi sonucu hayata veda eder. Kendi isteği üzerine cenazesi İstanbul’a götürülerek çok sevdiği ve edebi kişiliğinin oluşmasında büyük tesiri olan Şâir-i Azam Abdülhak Hamit’in yanına defnedilir.

Şâir, Servet-i Fünûn’daki bazı yazılarını “Zahir” müstear adını kullanır.⁹

⁹ Mazhar Kükey, Fâik Ali Ozansoy . Basılmamış Lisans Tezi s. 10

III. ESERLERİ

1. FÂNÎ TESELLİLER

1908 yılında basılan bu ilk eser, 8 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler: Hasbihal, Neşait-i Garam, Tabiat, Kainata Karşı, Hafayâ-yı Leyâl, Dicle, Elhân-ı Perişan, Elhân-ı Fenâ başlıklarını taşımaktadırlar.

Şâir, eserine neden bu ismi verdiğini şöyle ifade eder: “Eserlerimin çok yaşamayacaklarına ise en evvel ve en ziyade ben kaani olduğum için ilk şiirler mecmuama “Fânî Teselliler”adını verdim.”¹⁰

Yine kitabın önsöz niteliği taşıyan Hasbihal bölümünde şâir, eserlerinden bahsederken şunları söylemektedir:

“Halbuki bir mecmua-i eş’ar suretinde umuma takdim olunan bu eser, bir gencin saat-i âver-gisindeki perişan terennümlerinden başka bir şey değil ve en çok duyulacak sedası elhân-ı hodkâmanedir.”¹¹

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Fâik Ali, ilk eserini tamamen bir gencin boş saatlerindeki duygularını terennümünden ibâret bulmaktadır.

Fakat eserdeki şiirler bizce Servet-i Fünûn temalarını da ihtiva eden şiirler olup, kendi dediği gibi bir gencin boş saatlerinde dile getirilmiş duyguların çok fevkindedir. Şâirin sözlerini bir çeşit tevazu beyanı olarak kabul edebiliriz.

Kitabın birinci bölümü olan Hasbihal, Şâir-i Azam Abdülhak Hamit’e ithaftır. Yine aynı bölümün üçüncü şiiri bir başka edip, Abdülhalim Memduh’a ithaf edilmiştir. “Bir Şiirin Zıll-ı Feryadkârı “İsmi taşıyan şiirin son kısmında şâirin eserlerini nasıl yorumladığını belirten bir ifade görürüz.

Yazdıklarım bitince fakat hayret eylerim
Hepsinde bir telâtum-ı elhân-ı müzlime
Bir hastanım eninine benzer şi’irlerim¹²

¹⁰ Nedim ve Lale devri . s.6

¹¹ Fânî Teselliler,s.9

¹² a.g.e, s. 21

Üçüncü bölüm olan Tabiat bölümünün ilk şiiri “Tulu’dan Evvel” adındadır ve Abdülhak Hamit’in “Makber” şiirine atfen yazılmıştır. Yine bu bölümün “Kış Manzaraları” isimli şiiri Hamit’e ithaftır. Bu ithaflar ve atıflar ilk eseri olan Fânî Teselliler’de Fâik Ali’nin gerçekten ifrat derecesinde bir Hamit hayranlığı içinde olduğunun göstergesidir. Bu hayranlık ölümüne dek sürer.

Bir başka bölüm olan Kainata Karşı’da ise sema, deniz, kehkeşan...gibi kainat unsurlarına dair şiirler bulunur.

Bu bölümdeki “Kehkeşana Karşı”, şâirin şöhretinin duyurduğu ilk şiiridir. İsmail Habib, Fâik Ali’yi üne kavuşturan bu şiirle ilgili olarak şunları nakleder:

“Servet-i Fünûn’a gönderdiği ilk şiirler arasında “Kehkeşana Karşı” diye bir manzumesi çıktı.

Semanın en şâirane manzarası kehkeşandı. Onun mahiyetindeki azameti öğrenince o şiirdeki mahiyet de büyüdü. Demek bu en haşmetli şiir, ilmen dahi kâinatın anasıymış. İşte o manzume ilimle şiirin izdivâcından doğdu.

Tevfik Fikret, bu şiiri okuyunca Cenab Şehabettin Bey’e gösterdi ve ilave etti: “İşte ikinci bir Hamit”.¹³

Sevük’e göre:

“Fâik Ali bey ikinci bir Hamit olmadıysa da Serveti Fünun şâirlerinin en romantiklerinden birisi oldu.”¹⁴

Bu, kâinatın şiirini yakalamaya çalışan Fâik Ali’nin tanınmasına vesile olan bir şiirdir. Onun yine kainat unsurlarıyla dolu olan başka bir eseri, belki de bestelendiği için Fâik Ali’den fazla tanınan “Ne Güzel Şey” isimli şiiridir.

Yıldızlı semalardaki haşmet ne güzel şey

Mehtaba dalıp yâr ile sohbet ne güzel şey

Dünyamızın üstünde bütün ruhlar uyurken

Yıldızların altında ibadet ne güzel şey

¹³ İsmail Habib Sevük, Tanzimattan Beri Edebiyat Tarihi, s.392

¹⁴ a.y

Bu şiirde, Fâik Ali'nin kainatı ve ona ait olan güzellikleri adeta bir ibadet vecdi içerisinde, huşu içinde kendinden geçerek temaşa ettiğini görmekteyiz. Bunun sebebi kainattaki güzelliklerin insan ruhunu okşaması ve onu bu mükemmelliği yaratana götürmesi olsa gerektir.

Kitabın altıncı bölümü Dicle, şâirin çocukluğunu geçirdiği Dicle kıyılarını anlatan şiirlerden oluşur.

Bu bölümün başlangıcında Kitab-ı Mukaddes (Tevrat)tan alınmış bir pasaj yer alır. Burada Dicle'den söz edilmektedir. “Ve RAB Allah şarka doğru Aden'de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu. Ve RAB Allah görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı ve bahçenin ortasında hayat ağacını ve iyilik ve kötülüğü bilme ağacını ve bahçenin ortasında hayat ağacını yerden bitirdi. Ve bahçeyi sulamak için Adenden bir ırmak çıktı,ve oradan bölündü,ve dört kol oldu. Birinin adı Pışon'dur. Kendisinde altın olan bütün Havila diyarını kuşatır ve bu diyarın altını iyidir;orda ak günnük ve akik taşı vardır. Ve ikinci ırmağın adı Gihan'dır. Bütün Kuş ilini kuşatan odur. Ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir; Aşurun önünden akan odur. Ve dördüncü ırmak Fırat'tır.”¹⁵

(Kitab-ı Mukaddes,s.6 ikinci bab)

Dicle, şâirin hayatında ve eserlerinde önemli bir yere sahiptir. Doğduğu ve çocukluğunun geçtiği bu yerler daha sonra onun memleket arzusuyla geçen günlerinde şiirlerine konu olacaktır.

Yedinci bölümdeki “Tenvim-i Hissiyat”adlı şiir, Servet-i Fünûn'un en etkili ismi olan Tevfik Fikret'e yazılmıştır. Aynı bölümdeki “O Yoldan Geçerken” adındaki şiir de başka bir Servet-i Fünûn mensubu olan ve yayımlandığı bir makalesiyle bu derginin kapanmasına neden olan Hüseyin Cahit için yazılmıştır.

¹⁵ Fânî Teselliler,s.111

2. TEMÂSİL

1912 yılında yayımlanan bu eser takdim mahiyetinde olan Hasbihal'le başlar. Bu şiirden sonra "Mehasin"adındaki birinci bölüm "Süleyman Paşa-zade refik-i müşfikim Sâmî'ye "takdimiyle sunulur.

Bu bölümü Süleyman Paşa-zâde Samî'ye ithaf etmesinin sebebini şâir, "Temâsil'in Mehâsin" ünvanı altında toplanan bu kısmı benim kadar sana da aiddir. Çünkü o güzelliklerin bir çoğunu beraber temaşa etmiş,berâber duymuş, beraber düşünmüş, hatta beraber sevmiştik..."¹⁶ Cümleleriyle dile getirir.

Mehâsin, 23 şiirden müteşekkildir. Bu bölümden sonra Aşk ve Tabiat adını taşıyan ikinci bölüm başlar. Buradaki şiirler de kardeşi Süleyman Nazif'e ithaftır. Bunlar, tabiatın ağırlıklı olarak işlendiği şiirlerdir. Öyle ki şiirlerin ismi "Fırtına ve Dalgalar", "Çamlar", "Tulu", "Gurub", "Badiyelerde" gibi tamamıyla tabiat hadiselerine ve manzaralarına mahsus isimlerdir. Bunlardan "Badiyelerde" şiiri Cenap Şehabeddin'e yazılmıştır.

BADİYELERDE

O gün bin üç yüz on üç temmuzundan bir gündü
Beş altı yolcu at üstünde hep bunalmıştık;
Sıcakta,çölde ve dinlenmeden yol almıştık.
Biraz serince esen rüzgar ansızın döndü;
Çölün cehenneme güya temas edip de gelen
Zehirli sıtmalı,bad-ı semüm,kopmuştu...
Tarassud ettim o sahra-yı gayr-ı mahdûdu
Civarımızda ne bir köy, ne başka bir me'men¹⁷

Çöllerde geçen bir yolculuğu konu edinen bu şiir Fâik Ali'nin yeryüzünün bütün unsurlarına şiirlerinde yer verdiğini gösteriyor. O,sadece romantik bir gurub vaktini yada yıldızlı berrak bir gökyüzünü şiirleştirmekle yetinmeyip,bazen insanı ürperti veren çölleri,fırtınaları,dalgaları da şiirlerine konu etmiştir

¹⁶ Temâsil,s.9

.Kitabın ikinci kısmını Aşk ve Tabiat ismini taşıması hem Fâik Ali'nin eğiliminden hem de Servet-i Fünûn edebiyatının karakteristik özelliğinden kaynaklanır.

Zirâ Türk edebiyatında bu temaların ağırlıklı bir şekilde ele alınması Tanzimat'ın ikinci nesliyle başlayarak Servet-i Fünûn döneminde en yoğun halini alır. Bu dönem şairlerinin aşk derecesinde bir tabiat tutkuları vardır. Fâik Ali, bu tutkusunu dile getirmekte dönemin büyük şâirlerinden geri kalmaz.

¹⁷ a.g.e, s. 169

3. ELHÂN-I VATAN

1913 yılında ilk baskısı yapılan bu eser oğulları Süleyman Munis'le İbrahim Cehdi'ye ithaftır ve yirmi şiirden oluşmaktadır. 1917 yılında yapılan ikinci baskı ise "Çocuklarıma" başlığıyla tüm çocuklarına ithaf olunmuştur.

Bu kitabına ilk şiiri. "Genç Şâirlere" adındadır. Fâik Ali devrin psikolojisine uygun olarak genç şâirlerden milli terennümler ister.

İsmail Habib Sevük'ün belirttiği gibi Fâik Ali gençlere tavsiye ettiği "milli edebiyatçı" tavrı öncelikle kendisi üstlenmiştir.

"İtalyanlar birdenbire Trablusgarb'a tecavüz edince en evvela onun kalemi harekete geldi. Balkan harbinde münhezim olduğumuz zaman o felâkete o ağlamak istedi. Umumi harpte Çanakkale'nin kahraman müdafirleri için mükemmel neşideler yazan odur. Yavuz zırhlısı Heybeliada'da geçit resmi yapınca derhal "Yavuzun Karşısında"yı vücuda getirir".¹⁸

Kendisinin tavrını ve yolunu doğru bulan şâir, aynı halin diğer genç şâirlere sirayetini isteyerek onlara şöyle seslenir:

Ey zümre'i münevvere, ey firka'i şebab
Dest-i hayalinizde sükût inleyen rübâb
Fânî tahassüsât ile yalnız hevesnümud
Bir lemse'i nevâzişe bin buse'i sürud
İsar için değildir... O ruh-u ergânûnun
Elhân -ı şevk-ü neş'e kadar pür- gıriv-i hûn
Feryadı var... Sürûd-ü garam ve emel kadar
Esvat-ı gayzı, velvele'i intikâmı var.¹⁹

36 şiirden oluşan bu ikinci baskıda Fâik Ali'nin milli ve hamasî duygularını terennüm eden şiirler bulunur. Bütün şiddetiyle devam eden I. Dünya savaşı ve bilhassa Çanakkale Savaşı, şâiri derinden etkiler. Bu sebeple cephede verilen mücadeleye kalemiyle edebiyat sahasında destek vermek ister. Donanmaya, Bayrağa bu savaşlarda

¹⁸ Sevük, a.g.e. s. 392

¹⁹ Elhân-ı Vatan, s.5

şehit olanlara ve onların ailelerine övgü dolu şiirler yazar. Benzer girişimlerin Kurtuluş Savaşı esnasında dönemin şâir ve yazarlarınca yapıldığı görülecektir.

Milletlerin içinde bulunduğu zor durumlarda bu tür tepkilerin geldiği bilinir. Fâik Ali’de var gücüyle bu çabanın içindedir. Benzer çabaları Namık Kemal ve Mehmet Emin Yurdakul da sarf ederler.

Şâirin Manastır Dar’ül Muallimini için yazdığı şiirdeki duyguları asırlar boyu insanlarımızın sahip olduğu “Vatan sevgisi imandandır” düsturunun yansımasıdır.

Cana minnet bilelim ölmeyi hürriyet için,
Emr-i kat’i dir ölüm ömr-i fenâ-hilkat için,
Hiç fenâ bulmaz ölenler vatan ve millet için,
Vatan uğrunda ölen sine’i millette yaşar²⁰

Fâik Ali’nin bir başka şiirindeki şu mısra onun “vatan” anlayışını gösterir.

Ey hakin en güzel yeri, ey mader, ey vatan²¹

Yaşadığı dönemde içinde bulunduğu olaylara kayıtsız kalamayan şâir kendisini etkileyen olayları şiirlerine konu etmekte hiç tereddüd etmez. Servet-i Fünûn döneminde ülkenin içinde bulunduğu durumu şiirleştirmekten çekinmeyenlerden birisi de şüphesiz ki Tevfik Fikret’tir. İstanbul’un içinde bulunduğu hali ‘Sis’şiiriyle dile getiren şâir “Doksan Beşe Doğru” şiirinde de yine ülkenin ahvalini anlatır. Aynı çizgiyi takip eden Fâik Ali de bu kitaptaki “Tevfik Fikret Bey’le Hasbihal” adını taşıyan şiirinde adeta Tevfik Fikret’le dönemin bir değerlendirmesini yapmaktadır.

Ey milletin “şâir-i şayeste gururu”
En gür değil, en ince sesin çıkmadı, heyhat!
Haklıysa da, bir lahza edip gayzını iskat
Vicdanma sor, hangisi doksan beşe doğru?

“Ey bir dem-i rüya gibi geçmiş kara günler!”
Yok, bir dem-i rüya değil onlar...kara, müthiş

²⁰ a.g.e.s. 31

²¹ a.g.e, s. 11

Yıllardı ki tâ kalbimizin umkuna girmiş
Âlamını hâlâ kanayan ruhumuz inler.²²

Bu şiir, Servet-i Fünûn'un en etkili siması olan Tevfik Fikret'le şâirimiz arasındaki etkileşimin de bir örneği gibidir.

Vatanına yüksek bir sevgiyle bağlı olan şâir,hürriyet ve istikbalin simgesi olarak gördüğü Bayrağı da selamlamadan duramaz kitabım 29.şiiri "Bayrağımıza"adını taşır.

Es-selâm ey livâ-i Osmânî
Es-selâm ey hilâl-i fecr-alûd
Ki selâmlar tulû-u şevketini
Üç büyük asır ihtişam ve su'ûd.²³

Hilâl, İslam'm sembolüdür. Haç ise inanmayanların ve yaşanan I. Dünya Savaşı yeni bir haçı zihniyetinin oluşmasına neden olur. Öyle ki dünyanın her yerinden toplanan İslam düşmanları Çanakkale'ye akın ederler. Fakat karşılarında müthiş bir direnç görürler.

Hilalin haç karşısında bir daha zafer kazanması şâiri memnun eder ve bu coşkuyla bayrağı selamlar.

Şâir, aynı eserde dinî konulara da yer verir. Kitabım 19.şiiri "Mirac" başlığını taşır. Böylelikle sadece "millî" konular değil aynı hassasiyetle "dinî" temler de işlenir. Şüphesiz "Mirac" Peygamber efendimizin en büyük mucizelerinden ve dinimizin müstesna gecelerinden biridir.

MİRÂC

Minâreler,yine envâr içinde...ma'bedler
Dürûd-ı tevbe ve ta'atle titriyor,bu gece
Zemin müsabakat etmiş semâ-ı mübtehice.
Vücûdî alem için bir mâder-i rahmet olan
Nebi-i a'zamı,

²² a.g.e.s. 37

²³ a.g.e.s. 87

Bu mâ'i kubbenin altında hiç bir insana,
 Müyesser olmayacak bir samimi ihsâna
 Bu leyl-i eşref ü kudside etmiştir
 Hitâb-ı izzeti bizzat o nûr işitmiştir.²⁴

...

Bu müstesna geceyi bu şekilde tasvir eden şâir dinî ve hamasî duygularını büyük bir heyecanla dile getirmekten zevk duymaktadır. Milletleri ve kavimleri ayakta tutan bu yüce duyguların her insanda değişik şekillerde tezâhür ettiği görülür. Fakat Fâik Ali 'de bu duyguların yek diğerinden farksız bir bütün içerisinde olduğunu söyleyebiliriz.

Ziyâ Paşa'nın ifâdesiyle "İslam'm pâ-bend-i terakki" görüldüğü bir dönemden sonra çok az şâirimiz Fâik Ali'nin gösterdiği bu tavrı gösterebilmiştir.

²⁴ a.g.e. s. 60

4. MİTHAT PAŞA

Kanun-i Esâsi'nin yayınlanması üzerine MithatPaşa'ya yazılmış bir manzumedir. Dönemin içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulması için bir ümit olarak görülen bu yenilikteki katkılardan dolayı MithatPaşa'yı övdüğü manzumede şâir,yaptığı işler neticesinde MithatPaşa'nın kadrinin bilinmeyerek öldürüldüğünden bahseder.

Fakat bu ölüm onun unutulacağı anlamına gelmez. Kendisinden sonra gelenler ve tarih onu hep hatırlayacaktır.

Ölmek: bu da kânun-ı tabî'at ...seni lâkin
Öldürdüler eyvah evet öldürdüler...ama
Zulm etti bugün sâde senin cismini efnâ
Tarih ise bir mahfaza-i yâd-ı bülendin.²⁵

Manzumenin başka bir bölümünde, yapılan yeniliklerin ve Kanun-i Esâsi'nin ilanının insanlar için ne derece önemli bir beklenti olduğu vurgulanır.

Bir parçacık insâf ile bir parça adâlet
Bilmem ne kadar eski zamandan beri millet
Yalnız buna muhtaç idi.,yalnız buna actı
“Kanun”un o şehre necât-ı âveri açtı²⁶

Burada, edebiyatımızda Şinâsi ile başlayan bir anlayış kendini gösterir. Klasik kasidedilik geleneğinin dışına çıkılarak bir “memduhun”değil kavramların övülmesi.

Bilindiği gibi divan şiirinde bir tür olan kaside, çoğu zaman şâirlerin devrin padişahına veya devlet büyüklerine sundukları ve karşılığında ihsan olarak para, makam, rütbe gibi liyakatlar aldıkları bir nazım şeklidir.

Bu nazım şekli Hz. Muhammed dönemine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Devrin ünlü şâiri Kaab B. Zühayr Hz. Muhammed'e hicviye yazmış ve bu sebepten Hz. Peygamber onun katlini helal kılmıştır. Bunun üzerine yaptığına pişman olan Kaab,Peygamberimizin huzuruna çıkarak ona yazdığı övgü dolu kasideyi okur. Bundan

²⁵ MithatPaşa, s. 10

²⁶ a.g.e, s. 12

çok memnun kalan Hz. Peygamber,ona mükafat olarak sırtındaki hırkayı verir. Bu yüzden “Kaside -i Bürde” olarak adlandırılan bu kaside, Hz. Peygamberin hoşgörüsünün bir göstergesi olarak kabul edilir.

Osmanlılar zamanında şâirler tahta yeni çıkan padişahlara,kahraman vezirlere,onların cesaretlerini, kahramanlıklarını konu eden kasideler sunmuşlar ve karşılığını almışlardır.

Osmanlı devletinin sonlarına doğru yaşanan siyasi ve ekonomik bozukluklar ve bu problemlere getirilen yeni çözümler,batılılaşma yolunda yapılan yenilikçi girişimler devrin şâirlerinden takdir görmüş ve Tanzimat Fermanı'nın ilanı neticesinde Şinâsi, Mustafa Reşit Paşa'ya yenilikçi fikirlerinden dolayı meşhur kasidesini yazmıştır.

Bu noktada Fâik Ali'nin MithatPaşa'ya yazmış olduğu ve Kanun-i Esâsi'nin ilanı konusundaki girişimlerini övdüğü risâlesi Mustafa Reşit Paşa kasidesiyle benzerlik arz eder. Çünkü her iki devlet adamı da yenilikçi fikirleri ve hareketleri yüzünden dönemin şâirleri tarafından övülürler.

Tanzimat Fermanı'nın ilanı vesilesiyle Reşit Paşa'yı överken geleneksel kasidecilik çizgisinin dışına çıkar. Klasik edebiyatta kasideler daha çok hakiki meziyetlere değil,hayali meziyetlere dayanırdı ve medhedilen insanda mevcut olduğu farzedilen meziyet ve kabiliyetler en son haddine erişmiş olarak gösterilirdi.²⁷ Kahramanlar daha çok harp meydanlarındaki zaferlerinden dolayı övülürken Şinâsi,Reşit Paşa'yı siyaset sahasındaki mücadelesi, kanun,demokrasi ve insan hakları gibi tavırlarında aklı ön plana çıkararak kaderciliği kabul etmeyişinden dolayı metheder. Ve onu “medeniyet resulü”olarak adlandırır.

Fâik Ali ise MithatPaşa için yazdığı risalesinde Kânun-i Esasi'nin ilanındaki katkıları vesilesiyle onu metheder. Bu noktada dikkati çeken her iki şâirin de devrin yenilikçi fikirler taşıyan ve bu alanda girişimlerinde bulunan ki bunlar yine kanun, eşitlik,demokrasi,insan hakları gibi insanî konularda yapılan ve toplumda birer inkılab olarak görülen girişimlerdir. Ve her ikisinin de “memduhtan” herhangi bir beklentileri yoktur. Sadece yapılanları desteklemektedirler.

²⁷ Mehmet Kaplan,Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar. I. s. 264

Şimdi Şinâsi'nin Reşit Paşa'ya yazdığı kasideden bir beyit alalım:

Bir ıtık-nâmedir insâna senin kanûnun
Bildirir haddinî sultâna senin kanûnun²⁸

Bir bölüm de Fâik Ali'nin MithatPaşa için yazdığı manzumeden alacak olursak;

Bir parçacık insâf bir parça adalet:
Bilmem ne kadar eski zamandan beri millet
Yalnız buna muhtac idi, yalnız buna actı
“Kanun'un” o şehre necat-ı averi açtı²⁹

Gördüğümüz gibi artık halkın ve aydınların devletten ve devlet ricalinden beklentileri değişmiştir. Ve yapılan bu değişikliklere insanların büyük ümitler bağladıkları, ve bunların onları ne kadar heyecanlandırıldığını görüyoruz.

Şem'idir kalbimizin cân ile mâl ü nâmûs
Hıfz için bâd-ı sitemden olur adlin fânûs³⁰

Şinâsi böyle derken, Fâik Ali'de:

Ma'dum, ebediyyen bu şafaklardan uzaktır.
Ati bize bir korku ve baş dönmesi vermez;
Hami bize Kanûn-ı Esâsi'i muazzez³¹

şeklindeki terennümüyle heyecanını dile getirir.

Şinâsi ile başlayan bu muhteva değişikliğine Namık Kemâl'in de “Hürriyet Kasidesi” ile dahil olduğunu görüyoruz. Namık Kemal “Kâside” ismini kullanarak insanların özlemini çektiği bir kavramı över. Artık aydınlar bir makam, liyakat beklentisi olmaksızın kendi inandıkları değerlere övgüler düzmektedir.

İşte Fâik Ali'nin MithatPaşa'ya yazmış olduğu manzumesi de bu yolda verilen bir eserdir. Ve Fâik Ali'nin yenilikçi yönünü gösterir.

²⁸ Kaplan, a.g.e., s.267

²⁹ MithatPaşa, s.12

³⁰ Kaplan, a.g.e., s.267

³¹ MithatPaşa, s.13

5.PAYİTAHTIN KAPISINDA

Fâik Ali'nin şiirden sonra uğraştığı bir alan da tiyatrodur. 1918 yılında basılan bu eser, Çanakkale savaşı sırasında yaşanan bir aşkı konu edinir. Sahnelenmekten çok okunmak için yazılmış bir eserdir.

Kenan Akyüz, bu eserle ilgili şunları söylemektedir:

“Bu iki perdelik piyes, şiirlerinin aksine olarak romantizmin, romantik tiyatronun tesirlerinden uzak; vak’asının ve işlenişinin taşıdıkları basitlik, hafiflik ve aydınlıkta, daha çok klâsik tiyatronun özelliklerine yakın bir durumdadır.³²

Daha önce Fâik Ali'nin Elhân-ı Vatan isimli eserinden bahsederken ülkenin içinde bulunduğu durumdan etkilendiğini, toplumu yakından ilgilendiren olaylara karşı kayıtsız kalmadığını belirtmiştik. Çanakkale savaşı gibi ülkeyi sarsan bir savaşa karşı duyarsız kalmayan şâir, bu eseri Çanakkale savaşının gazilerine ve şehitlerine bir minnet olarak takdim eder.

Piyesteki şahıslar şunlardır:

Seza Bey: 35 yaşında bir şâir

Zahir Bey: 25 yaşında bir şâir ve ihtiyat zabiti

Fıtnat Hanım: Seza'nın annesi

Hırâman Hanım: Seza'nın kız kardeşi ve Zahir'in nişanlısı, 19 yaşında

Dilara: Hizmetçi kız. Seza'nın konağında çalışıyor. Zabıtlar, askerler(erler) bir doktor, hasta bakıcılar ve başkaları

Birinci Perde Seza Bey'in evinin salonunun tasviriyle başlar:

Zevk-i selim ile mefruş bir salon. Bir köşede piyano...üstünde bir resim, iki üç heykelce ve türlü küçük heykeller. Duvarda Çanakkale boğazıyla Gelibolu ceziresinin kabartma bir haritası...Birkaç tablo...³³

Salonda Seza yalnızdır ve kendi kendisine konuşur. Kadın heykeliyle ilgili değerlendirmeler yapar. Daha sonra Çanakkale Savaşıyla ilgili düşüncelerini ifade eder.

³² Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, s.418

³³ Payıtahtın Kapisında, s.9

Kimse bilmez ne kadar muztaribim?

Böyle dünyada nehirler gibi kan

Akıtan,alemi ateşte yakan

Hep o nemrut,o lain İngiliz ah

İngiliz,düşman-ı İslam... Allah

Onu kahıryla batırsın...³⁴

Seza,bu düşünceleri belirtirken kız kardeşinin nişanlısı Zahir de bir görev için İstanbul'a gelmiş ve konağa uğramıştır. Fakat uzun süre kalamayacaktır. Burada iki nişanlı hasret gidermeye çalışırlar.

Eser,Çanakkale savaşı sırasında yaşanan bir aşktan bahsederken savaş esnasında neferlerin ve zabıtların ruh hallerini aktarmak ister. Zira Hıraman ve Zahir burada birer semboldürler. Çünkü Çanakkale Savaşı, çocuk yaştaki erlerin, genç subayların ailelerini, nişanlılarını bırakarak silaha sarılmalarıyla kazanılmış bir savaştır.

Çanakkale Savaşı, Osmanlı aydınlarının cepheye sürüldüğü ve çoğunun hayatını kaybettiği bir yedek subay savaşıdır.

Bu durumu iyi bilen Fâik Ali,işte böyle bir eserle belki de binlerce genç evli ve nişanlının bir daha kavuşamayacakcaksına verdikleri bir mücadeleyi konu alarak seçer. Gerçi bu piyeste Zahir'le Hıraman savaş bitiminde kavuşurlar ama gerçekte çok az genç o mutluluğu yaşamıştır.

Bu piyeste dikkati çeken nokta bizce kahramanlardan ikisinin şâir olması ve eserin manzum bir şekilde yazılmasıdır. Bu bize şâirin başka türlere kaysa da şiirden uzaklaşmadığını göstermesi açısından önemlidir.

³⁴ a.g.e., s. 22

6,ŞÂİR-İ AZAMA MEKTUP

1922 'de yazılmış ve 1923 yılında yayımlanmış olan bu eser, Fâik Ali'nin Abdülhak Hamit'e hayranlığının ve bağlılığının bir vesikası niteliğindedir.

Ayan Meclisinin feshiyle beraber açıkta kalan ve Viyana'da sefil bir hayat süren Hamit'in çektiği sıkıntıları dile getirdiği "Hasbihal"adlı eserine cevaben yazılan bu eser, Hamit'in gerçekten zahmetli bir hayat sürdüğünü ifade eder.

Hamit, Viyana da çok pejmürde ve sefil bir şekilde dolaşmaktadır.

"Ya Rab ne hayat!

Cebler delik az çok...

Lakin ne zarar var ki delikten düşecek yok"³⁵

Bu durum şüphesiz edebi kişiliğinin oluşmasında büyük payı olan ve ölümüne kadar ona karşı hayranlığı sürecektir Fâik Ali'yi son derece etkilemiştir.

Üstâd-ı Celîlim

Gurbette bugün halini tasvir ile tavsif,

Yahut, o büyük nefsinin, yok, tali-i tezyif

Kasdıyla yazılmış o elemnâk ve müellem

Şiirin,beni üstâd,

Sevk eyledi bir vadi'i âlam ve melâle,³⁶

Fâik Ali'yi böyle düşünmeye sevk eden ülke içerisinde katil,zalim,hain,binlerce insanın refah içerisinde bir hayat sürmesi hatta bu tür kişilerin ülke yönetiminde söz sahibi olmalarıdır. Bu durum karşısında memleketin yetiştirdiği güçlü şâirlerden birisinin yaşadığı sürgün ve sefalet hayatını içine sindiremez.

Çünkü onun nazârında hangi durumda ve şartta yaşarsa yaşasın Abdülhak Hamit bir şahika, bir üstâddır.

Sen hangi kıyafette,ne mevkide bulunsan

Sultansın evet,hem de nasıl sahib-i şevket;

³⁵ Şâir-i Azama Mektup, s. 3

³⁶ a. g. e. s. 5

Yoktur seni bir lahza bugün saltanatından
Hali' eyleyecek kuvvet ve kudret.
Sensin, evet ey şa'ir-i dahi
Sultan-ı hakiki ve şahen-şah-ı İlahi³⁷

Evet gerçekten de Fâik Ali'nin gözünde Hamit bir sultandır. Bu mısralar adeta ona bağlılığının ifadesidir.

³⁷ a.g.e. s. 15

7. NEDİM VE LÂLE DEVRİ

Şâirin manzum tiyatro eserlerinin ikincisi olan bu eser, Birinci Dünya Savaşı yıllarında yazılmış olmasına rağmen şâirin ölümünden kısa bir süre önce 1950 yılında yayımlanır.

Eserin önsözünde şâir, bu eserle ilgili olarak şunları söylemektedir.

“...Beni yakından tanıyanların pek iyi bildiği tembelliğim senelerce bana mani olup durdu. Amcan da bana birkaç defa yazıp bitirmemi söylemişti. Sözünü ve arzusunu yerine getiremediğim için bana kızdığını bir arkadaşımдан öğrenmekle beraber ben yine yıllarca kayıtsız ve hareketiz kaldım. Bu son zamanlarda piyesin mutlaka tamamlanmasını sen de ısrar ve ibramlarla isteyip durdun. Evlat arzusu her şeyden daha kuvvetli bir müessir olduğundan mı yoksa uzun, üzen, hırpalayıp yıpratıcı rahatsızlıkların bana kaybettirdiği maddi,manevi nimetlere,bir dereceye kadar olsun,tekrar malik olmanın verdiği-nekahet devrinde duyulan müstesna hız ve neşeye benzer bir hâletin tesellisi feyzinden mi her nedense eseri bitirme arzusu bende de hasıl oldu piyes işte tamamlandı.”³⁸

Fâik Ali'nin eseri oğlu Munis Fâik'e ithaf etmesinin sebebi uzun yıllardır bekleyen bu eserin bitirilmesi için gösterdiği gayretten dolayıdır. Fâik Ali eseri tamamıyla oğlunun takdirine bıraktığını belirtir.

“Bu suretle biraz da senin eserin demek olan bu kitabı sana ithaf ediyorum. Sen de istersen bastır,rağbet edecek tiyatro heyeti bulunursa oynat yahut yırt at,Hülasâ istediğin gibi tasarruf etmekte muhtarsın.”³⁹

Eser, III. Ahmet zamanında geçtiği için dil olarak da o dönemi yansıtacak şekilde hazırlanmıştır. Bu konuyla ilgili açıklamayı da şâir şu şekilde yapar.

“Şimdi eserin, bazı kısımlarında bugünkü yazı diline pek uymayan lisan ve beyanı hakkında birkaç söz söylemek isterim: bu uymazlığı tadil ve hatta izale ederek şahısları-piyesin birçok yerinde olduğu gibi pek sade bir dille konuşturabilirdim. Fakat,bu tarihi tahrif olurdu. Kitabın bir kısmı hayali ise de en mühim cihetlerinin esası tarihe müstenit ve tarihi bir devri musavvirdir.”

³⁸ Nedim ve Lale Devri, s. 4

³⁹ a.y.

Eserin genelinde konunun geçtiği döneme ait ve şâir Nedim'in kişiliğini yansıtmak söyleyişlere yer verilmekle birlikte bu eser de "Paytahtın Kapısında" isimli piyesi gibi daha çok okunmak için yazılmış bir eser niteliğindedir. Zira bu eser de tiyatro tekniği açısından oynanmaktan uzaktır. Bunun sebeplerinden belki de en kuvvetlisi Fâik Ali'nin eserlerin de sadece kendi duygularını hayallerini dışa yansıtmaktan başka bir amaca hizmet etmeyi düşünmemiş olmasıdır. Bize bu saptamayı yine şâirin bu eserin önsözünde belirttiği sözler yaptırmaktadır. Ayrıca bu eserin şâirin yayımlanmış son eseri olduğu da göz önünde tutulursa burdaki telakkileri zannımızca daha önceki yıllarda neşretmiş olduğu ve bizim de takdimlerini hazırladığımız diğer eserlerini de bağlayıcı niteliktedir.

"Bir de ben zaten yazılarımı daima önce kendi zevkim,kendi keyfim için,ondan sonra da benim neslimden evvelki nesillerle kendi neslim ve buna yakın çağdaşlarım için yazdım. Yazdıklarımın istikbalde anlaşılıp anlaşılamayacağı beni hiçbir zaman meşgul etmemiştir. Bende ilhamın tecellisi haleti olan iki böğrümde kuvvetli bir tazyik ne zaman vaki olduysa içimde doğanı kağıt üstünde hemen daima gelişigüzel tespit ettim. Şiirlerimde sanat gibi tasannu da yoktur. Lamertine'nin dediği gibi:

"Dostlarım kuşlar nasıl öterse bende öyle yazarım."⁴⁰

Altı perdeden oluşan bu eserin kahramanları arasında üçüncü Ahmed, İbrahim Paşa,Fâik Ali'nin anne tarafından akrabası,olduğunu belirttiğimiz şâir Hami ve Lale Devrinin gözde şâiri Nedim dikkati çekerler. Eserin konusu şâir Nedim'in şuh ve rindane mizacını,ön plana çıkarır bir tarzda işlenmekle beraber tarihte yaşanmış olaylarda tiyatronun tabi seyrinde verilmeye çalışılır. Nitekim Lale Devri'nin kanlı bir şekilde sonuçlanmasına neden olan Patrona Halil isyanı bu şeklide yansıtılır. Bu arada devletin içinde bulunduğu çaresizlik ve keşmekeş işlerin yolunda gitmeyişi padişahın kendi hanedanının ve canının güveliğinden bile emin olmayışı kendi ağızlarından okuyucuya yansıtılır.

Sultan Ahmet:

Buyurun...Şimdi ben de sizlerden

⁴⁰ a.g.e.,s. 6

Taahhüt istiyorum,hem yeminle katiyyen
 Yemin kasekle ve Kur'anla söz verilsin ki
 Bunun sonunda hayatım ve Hanedanım ki
 Tecavüzat-ı leimanelen masun kalacak⁴¹

Altı perden oluşan piyesin son bölümünde isyancıların kendisine zarar vereceğinden korkan Nedim'in halet-i ruhiyyesi ve rivayet edildiği gibi kaçarken düşerek öldüğü şeklindeki bilgi olayın akışı içerisinde verilir.

Harem Ağası,yavaşça

Haber müthiş,

Nedim Efendi kaçarken düşüp vefat etmiş.

Hami,sakin sağa sola bakar

Mehpeyker

Ne söylüyorsun? Aman söyle kimden öğrendin?

Harem Ağası

Sokakta sohbet eden dört efendiden birinin

Sözünden...Anlaşılan onlar aşinalarıdır.

Ziyadesiyle kederliydiler...⁴²

Piyes 18.yy'm ileri gelen şâirlerinden Nedim'in ölümüyle sona erer.

⁴¹ a.g.e. s. 72

⁴² a.g.e. s. 82

IV. ŞİİRLERİNİN TEMATİK OLARAK İNCELENMESİ

Bütün tabiat unsurlarının şiire girmesini savunan Servet-i Fünûn topluluğuna mensup olan Fâik Ali'nin şiirlerini incelerken bu çizgiden ayrılmadığını, bununla beraber eserlerinde hamasî duygulara da yer verdiğini görmek mümkündür.

Kenan Akyüz, Fâik Ali'den bahsederken "1908'e kadar yazdığı şiirlerinde aşk, kadın ve tabiat temalarını tamamıyla romantik bir atmosfer içinde işlediği halde, bu tarihten sonraki şiirlerinde sosyal konulara ve yurt duygularına da geniş bir yer ayırmıştır"⁴³ şeklinde bir değerlendirmede bulunur. Bu tesbit aynı zamanda Servet-i Fünûn devrinin bir özelliği niteliğindedir.

Bu özellikleri göz önünde bulundurarak biz de Fâik Ali'nin şiirlerindeki temaları şu başlıklar altında toplamayı uygun gördük.

- 1- Aşk Şiirleri
- 2- Tabiat Şiirleri
- 3- Hamasî Şiirleri
- 4- Diğer Şiirleri

⁴³ Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri s. 106

1-AŞK ŞİİRLERİ

İlk insan olan Hz. Adem'le beraber başlayan insanoğlunun aşk macerası değişik mecralarda seyrederek devam etmektedir. Kainatın yaratılması da bu aşk üzerinedir. Mutasavvıflara göre yeryüzü dışı gökyüzü de erkektir. Gökyüzü ihtiyaç olduğunda yeryüzüne su ve nem gönderir,yeryüzü de yavrular veren ve onları nimetlerle besleyen bir anne konumundadır. İşte kadınlı erkeğin aşkı da buna yakın bir aşktır.

İbn Arabi'ye göre bu aşk İlâhîdir,yeni Allah'm asli sevgisidir ve diğer bütün aşk türlerinin kaynağıdır. Allah kendisini sevmekle,zatından gizli olan şeylerin ayn (idee)larını da sevmiştir. Bu yüzden şeyler çeşitli şekillerde tezahür eden bir aşkla yüklenmiştir. Esasen aynların sevgisi Allah'm yaratıcı sözünü "ol"emrini işittikleri zaman başlamıştır.⁴⁴ Her türlü aşk aslında İlâhî aşka giden bir yoldur. Yani gaye sevilenin maddi varlığı ve cismani lezzetler değil sevilenin,yani birliğin idrakidir ki doğrudan doğruya İlâhî aşkla bütünleşmeyi sağlar.⁴⁵

Esasen Mecnun'un Leyla'ya olan aşkı da beşeri aşkın İlâhî aşka yönelişinin belki de en meşhur örneğidir. Çünkü belli bir zamandan sonra Mecnun Leyla'nın dış güzelliğinden yani tenden tamamıyla sıyrılarak deruni güzelliğe, cana yönelmiştir. Bunu da kendisine Leyla'dan daha güzellerinin olduğu halde niçin Leyla'ya bu derece düşkün olduğunu soranlara verdiği cevapla belirtir.

İşte bu şevk ve aşk yüzyıllar boyunca şâirlere ilham olmuştur. 17.yy'da Fuzuli'ye:

Mende Mecnun dan füzun aşkılık istidadı var.
Aşık-ı sadık menem Mecnun un ancak adı var.

dedirecek olan yine aynı duygunun tezahürü olsa gerektir. Aynı şekilde şâirimiz Fâik Ali'nin:

Yıldızlı semalardaki haşmet ne güzel şey
Meh-tâba dalıp yar ile sohbet ne güzel şey
Dünyamızın üstünde bütün ruhlar uyurken
Yıldızların altında ibâdet ne güzel şey

⁴⁴ Beşir Ayvazoğlu,İslam Estetiği Ve İnsan,s. 48

⁴⁵ a.g.e. s. 48

mısraları asıl maksadın cismaniyetten uzak bir arzu olduğunun ifadesidir.

Uzun yıllar devam eden divan şiirinde kadın sembollerle, mazmunlarla anlatılmıştır. Aynı şekilde tasavvufi şiirde, İlâhî güzelliğin hemen her zaman kadın güzelliğiyle ilgili unsurlar kullanılarak ifade edildiği görülür. Bu sembolizm öyle bir noktaya varmıştır ki, sûfi şâirlerin çok zaman hangi türden aşkı terennüm ettikleri anlaşılabilir olmuştur.⁴⁶

Nitekim Esrar Dedenin şu beyti buna güzel bir örnek teşkil eder:

Gören sanır ki safadan sema-i râh ederim
Döner döner bakarım kûy-i yare âh ederim.

Fakat 18.yy'dan itibaren yüzyıllar boyu şiirleştirilen kadın ve aşk temaları Nedim başta olmak üzere onun yolunu takip eden Fazl, Sünbülzade Vehbi, Enderunlu Vasıf gibi şâirlerle birlikte geleneğin dışına çıkarak bir teşhirciliğe (sensüalizm) doğru yönelir.⁴⁷ Artık Fuzuli gibi aşk derdiyle hoş olmak yada ayrılık acısından hoşnut olarak vuslatı istememe yoktur. Bunun yerine sevgiliyle geçirilecek olan hoş vakitlerin anlatıldığı, sevgilinin boyunu güzelliğinin tasvirinden ziyade fiziki ve cismani güzelliklerinin işlendiği bir anlayış hakimdir. Yani soyut aşk yerine tensel hazların esas olduğu cinsellik aşkına dönüşür.

Bu vadide en güç ses olarak karşımıza Nedim çıkmaktadır. Hicran üzüntü ve elem Fuzuli'nin hislerini ulvileştirilmiş beşeri aşkın üstüne çıkarmıştır. Aşkın zevkini ve neş'esini bizzat tat'mak ve yaşamak arzusu ise Nedim'i beşeri zevkler peşinde koşan bir aşık olarak göstermiştir.⁴⁸

Divan edebiyatı geleneğinde bazı mecazlar ve alegorilerle anlatılan kadının baştan çıkarıcı cismani güzelliği Nedim'in şiirlerinde açıkça mısralara dökülür.⁴⁹

Tanpınar'a göre bunun sebebi ise klasik zevkin bozulması, değerlerin zayıflaması, "Mahallileşme" hareketleriyle beraber halk diline yöneliş arzusudur.⁵⁰

⁴⁶ a.g.e. s. 51

⁴⁷ A.Hamdi Tanpınar 19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi,s. 77

⁴⁸ Hasibe M. oğlu Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilikler s.44-45

⁴⁹ İskender Pala Cogito. Aşk. s. 94

⁵⁰ Tanpınar a.g.e. s. 77

Bu farklılaşma, divan geleneğinden kopuş, siyasi çalkantıların da tesiriyle yeni bir zevkin ve ferdin doğuşunun habercisidir. Nedim'in geceleri,artık eski aşıkların ayrılık acısıyla ah vah ederek tükettikleri gecelerden farklıdır. Gece olunca sevgilinin hayalini isteyen şâirler yerine bizzat sevgiliyi isteyen bir şâirle karşılaşırız.⁵¹

Nedim tesirinde kalanların başında gelen Enderunlu Vasıf'ın eserleri de bu zevk çözümlüşünün vesikasıdır.⁵²

Öte taraftan Şeyh Galip gibi Tasavvufi aşkı işleyen aşkı işleyen ve beşeri aşkı İlahî aşka bir araç olarak gören şâirler ise yok değildir.

İşte bütün bu çalkantılar,gelenekten uzaklanmış neticesinde, şürimizde şekil ve muhteva olarak değişikliklere gidilmesinin kaçınılmaz olduğu tartışmaları başlar. Şinâsi, Ziya Paşa, Namık Kemal gibi şâirlerin başlattıkları tartışmalar neticesinde artık Türk Şiirinde şekil ve konu yönünde gözle görülür yenilikler gerçekleşir. Tanzimat Fermanının ilanıyla da sosyal ve siyasi alanda ortaya çıkan gelişmeler edebi eserlere yansır. Bu dönemde şâirlerin sembolizmden uzaklaşarak realiteye yöneldikleri görülür.

Tanzimat Dönemi edebiyatından sonra yenilikçi anlayışla yeşeren Edebiyat-ı Cedide döneminde şiirde şekilde ve muhtevada yenilikler gözlenir. Fakat bu toplulukta "Sanat sanat içindir." anlayışı hakim olduğundan dilin Tanzimat Edebiyatı dönemine göre daha ağır olduğu bir gerçektir.

Toplumsal konulardan ziyade ferdi buhranların işlendiği bir dönemden sonra Servet-i Fünûn topluluğu da kadımı soyut bir anlayışla ele alır.

Servet-i Fünûncular her ne kadar Tanzimatçıların açmış olduğu sosyallik yolundan ayrılmışlarsa da divan şâirlerini yücelttiği aşk duygusuna da geri dönmemişlerdir. Onların şiirlerinde kalıcı aşklardan ziyade anlık heyecanlanmaların büyük yer tuttuğu görülür.

Bu yüzden Servet-i Fünûn şâirlerinin şiirlerinden hareketle onların bir aşk estetiğine vardıkları söylenemez. Şiirlerinde duygu değişmesine örnek olacak bir çok misale rastlanabilir.

⁵¹ Pala,a. g. d. s. 96

⁵² Tanpınar. a. g. e. s. 84

Bu anlayışı benimseyenlerden biri de Fâik Ali'dir. Diğer konularda olduğu gibi aşk konusunda da Servet-i Fünûn karakterine uygun hareket eder.

Onun şiirlerinde tamamen idealize edilmiş hemen hemen beşeri özelliklerden uzaklaştırılarak melekleştirilmiş bir kadın ve ona yöneltilen santimental ve romantik bir aşk hakimdir.⁵³ Bu santimentalizmin dinî tarafı yoktur.

Kadının bu derece idealize edilişi diğer Servet-i Funun şâirlerinde de karşımıza çıkar. Bu dönemden sonra Fâik Ali'nin bir dönem liderliğini yaptığı Fecr-i Âti şâirlerinden Haşim'de had safhaya ulaşır.

Kainatın şiirini yakalamaya çalışan şâir sevgilisini yine kainata ait sembollerle şiirleştirir.

Ey reng-i semâ gözlerinin aksi olan yâr
Olsun sana her kevkeb-i seyyâr
Bir kürsi'i nüzhet
Sensiz geçen eyyâm-ı leyâlim
Mahkûm-u fena olmayı şâyan;
Olsun hep o enkaz-ı perişan
Bir makber-i bî-kes gibi püşide'i nisyan
Kalsın ebedî onlara bîgâne hayâlim⁵⁴

Servet-i Fünûn şâirleri tema ve şekil yüzünden değişiklikler arz etseler de bazı noktalar da divan edebiyatı çizgisinde kalmışlardır. Bu yüzden bu dönemdeki şâirlerde batı şiirindeki gibi bir sevgili (yâr) anlayışı vardır. Bütün güzelliğinden ziyade parça güzelliği ön plandadır.

Sevgilinin en can alıcı yeri aşık için muhakkak ki gözlerdir. Çünkü gözler insanın iç dünyasının aynası durumundadır. İnsanın sahip olduğu duygular gözlerine akseder. Bunu bilen şâir sevgilini sözlerinden ziyade gözlerindeki parlıtya itibar eder.

⁵³ Akyüz Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, s. 417

⁵⁴ Fânî Teselliler, s.61

Sevâd-ı mevce hisse parlayan gözler...
 Ve sanki onların aksa-yı afak-ı hissinden
 Bir afitab-ı siyah zeka tebessüm eder.⁵⁵

Servet-i Fünûn'cular izlenimlerini tabiata aktarırlar. Kimi zaman da sevdiğiyle kendisini tabiatın koynuna, kainatın ulviyetine bırakır ve sevgilisine aşkı fısıldar.

Yıldızlı semalardaki haşmet ne güzel şey
 Mehtaba dalıp yâr ile sohbet ne güzel şey
 Dünyamızın üstünde bütün ruhlar uyurken
 Yıldızların altında ibadet ne güzel şey
 Fânî adavetlere mahşer bu cihanda
 Bir bitmeyecek aşk u muhabbet ne güzel şey
 Dünyada senin âşıkın olmak ne saâdet
 Allah ile -hâşâ- bu rekâbet ne güzel şey
 Lütfen bana güldün, güzelim, mültefit oldun
 İcâb-ı necâbet bu... necâbet ne güzel şey
 Ey hilkatın emsali yok ibdâ-ı kemali
 Senden bana bir zerre inâyet ne güzel şey
 Hüsnündeki mana-yı semâvi ne ilâhi
 Aşkındaki reng-i ebediyet ne güzel şey

(Ne güzel şey 1950)

Sevgiliyle olan bu sohbet, onu bir ibadet mesâbesine sürükleyecek yücelik ve mutluluktur. Bazen de romantizmden uzaklaşarak ihtiraslarından bahsetmeyi de ihmal etmez.

İnanma...Pür heyecan,âteşin talâkâtle
 Gelipte ben sana arz-ı muhabbet ettikçe,
 İnanma sıtmasıdır hepsi ihtirasatın
 Gülüş vesiledir iğfale, anlayış hile;
 İnanma,aldanacaksm, çalışma hey şaşkın
 Bu hiss-i ha'ini masum elinle tetvice.⁵⁶

⁵⁵ Temâsil , s. 124

Fakat bu ihtiras hiç bir zaman Nedim'deki gibi behemiyete kaçan bir cismaniyete varmaz. Kadın ve aşk onda hep saygın bir şekilde yer alır.

Nasıl nûr-i sema ser-şâhik-i kûh-sâra nazilse
O ulviyetle senden fikrime nazildir ilhâmat:
Kadınlık, sende, ruhumdan kopan her nâliş-i hisse⁵⁷

kadın onun şiirlerinde bir ilham kaynağı ulvi ve saf duyguların timsalidir.

- İşte senin
Refikanım, ve hayatım hayat-u taliine
Refaket eyleyecektir; senin için artık iyi,
Fena mukadder ne ise böyle hepsinde
Saadetin de sürurun da, hüzn-ü yeisin de
Senin şeriken, enisen, refikanım”
Dediği
Zaman, o sade refikam değil, ve maşukam
Ve mülhimem, ve perestide-i hayalimdir. ⁵⁸

O, gözlerdeki saf nura ve masumiyete meftundur.

Baygın menekşeler ki tebessümlerinde var
Handenle karabet pinhan ve aşikar
Baygın menekşeler ki tebessümlerinde ben
Gördüm menekşe gözlerini hüzn ü handeden⁵⁹

Fâik Ali'nin şiirlerinde izlenim aktarması vardır. İzlenimlerini tabiata aktarır, bazen de kainatın görkeminden faydalanır. Eşyaya mana yükler. Bu yönüyle sembolistlere yaklaşır.

⁵⁶ Fânî Teselliler, s. 145

⁵⁷ a. g. e. s. 158

⁵⁸ Temâsil s .60

⁵⁹ a. g. e. s. 161

2. TABİAT ŞİİRLERİ

İnsanlar yüzyıllar boyu yaşadıkları iklim şartlarının tesirinde kalmışlardır. Öyle ki yaşanan coğrafya insanların fizyolojik şekillerine, konuştukları dillere ve hepsinden önemlisi ruhlarına tesir etmiş belki de onların isimlendirilmelerinde etken olmuştur.

İklimin ve havanın tabiatın insan ruhu üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çünkü iklimin ve yaşadığımız çevrenin, hatta havanın insan psikolojisinde büyük etkisi vardır. Güneşli, berrak bir güne başlamakla bulutlu, kapalı ve kasvetli bir güne başlama insanlarda aynı tesirleri uyandırmaz. Hal böyleyken sıradan insanlardan farklı ve daha hassas bir fitrata sahip olan şâirler de eserlerinde insan ruhunda bu kadar tesiri olan tabiatın tezahürlerine yer vermişlerdir.

Sanatın kaynağında tabiatın olduğu tartışıla gelmiş konulardandır. İlk insanlardan bu yana tabiat sanatların en vazgeçilmez konuları ve malzemeleri arasında yerini alır.

Uzun bir dönemi kapsayan Türk edebiyatına baktığımızda hemen her dönemde bu tesirin şâirleri harekete geçirdiği görülür. İslamiyet öncesi edebiyatta baharın gelmesiyle şâirlerin “koşuk” adını verdikleri şiirler söylediklerini, divan edebiyatında şâirlerin “bahariyye”, “şitaiyye” gibi kasideler söylediklerini, sundukları kasidelerin “nesib” bölümünde çeşitli tabii güzelliklerden bahsettiklerini biliyoruz.

Nef'i “Esdî nesim-i nevbahar açıldı güller subh dem” derken tabiatın uyanmasıyla içinde uyanan duyguları dile getirirken, Nâbi biraz da sitemli;

“Bağ-ı dehrin hem hazanın hem baharın görmüşüz” mısralarıyla tabiatla olan etkileşimlerini dile getirirler.

Divan edebiyatında binlerce beyitte benzer söyleyişler olduğu hepimizce malumdur. Divan edebiyatında bu tür duyguların mazmunlarla anlatılmasından dolayı tam manasıyla bir tabiat tasvirinden bahsetmek mümkün değildir.

Divan şâirleri tabiatı birinci derecede ele almaktan çok onu sevgiliyi hatırlatan bir vasıta olarak ele alır. Mehmet Kaplan'a göre şâire sevgilisi tabiatın ve resimden daha yakın gelir.⁶⁰

⁶⁰ Kaplan, a.g.e. s. 206

Goncaya baksa lebinsiz çeşm-i Bâkî bir nazar

Gonca berk ü berk hârühâr hancerdar olur.

Bâkî'nin bu beytini ele alan Kaplan onun özlediğinin bağ ve bahçe değil sevgilisi olduğunu söyler. Zira şâir tabiata sevgilisini hatırlamadan bakarsa rahatsız olur.⁶¹

Agah Sırrı Levend ise divan edebiyatındaki tabiat anlayışı için şu tesbitte bulunur. "Divan edebiyatında tabiat güzelliği yoktur. Divan şâiri için tabiat sanatına yeni bir zemin bulmak için rastgele seçilmiş bir mevzûdur"

"Divan şâiri için tabiat hüner ve marifeti göstermeğe bir vesileden ibarettir. O, tabiatı hakiki manzarası ile ve kendi gözü ile görmekten fazla kitap çerçevesi içinde ve kendinden evvel gelen Üstâdların gözü ile görmeğe çalışır. Bu noktadan hareket eden şâir için yapılacak iş tabiatı tasvir vesilesiyle sanatına yeni bir zemin bulmak ve bu hususta üstünlük gösterebilmektir"⁶²

Yine bu konuda benzer görüşler belirten M. Kaplan 'a göre, Divan şâirinde tabiata ait umumi bir görüş yoktu. Maksat tabiat vesilesiyle mazmunperdazlık etmek olduğu için, bizzat tabiata bakılmıyor ve onun üzerinde düşünülüyordu. Belki de bu yüzden tabiat bir bütün olarak ele alınmıyor, teferuat tasvir ediliyordu. Tanzimat'tan sonraki Türk şiirinde inkişaf ettiğini gördüğümüz perspektif, manzara veya tablo fikri mevcut değildi. Münferit unsurları işleme tarzı da bazen çok garip ve suni benzetmelere müstenit bir antropomorfizm'den ibaretti.⁶³ Bu durum bizde resim anlayışının farklılığından kaynaklanıyor olmalıdır.

Divan şiirinde bu şekilde yer olan tabiat temi yeni gelişen edebiyatta daha değişik tarzlarda ele alınmaya başlar.

Tanzimatla beraber tabiat unsurlarının şiirlere ve yeni tür olarak işlenen romanlara girmeye başladığı görülür. Tanzimat romanlarında eğlence ve mesine yerlerinin acemice de ola tasvirleri yer alır.

⁶¹ a. y.

⁶² Selma Baş, Cenab Şehabeddin ve Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Tabiat Unsurları, s. 2

⁶³ Kaplan. a. g. e. s. 314

Fakat tabiat temi ağırlıklı olarak Servet-i Fünûn döneminde ele alınır. Dönemin ünlü şâirleri Abdülhak Hamit, Fikret ve Cenab'da doruğa ulaşan bir tabiat romantizmi ve yer yer panteizme varan bir üslup göze çarpar.

Bu hususta Hamit'in öncülüğünü dile getiren M. Kaplan'a göre; Yeni Türk edebiyatından ilk defa olarak Abdülhak Hamit, Sahra adlı kitabı ve diğer eserleri ile bize tabiat hakkında küllî bir görüş getirdi. Tabiatı felsefi bir düşünce konusu yaptı, derin duyguların doğduğu ve inkişaf ettiği bir muhit haline koydu. Bilhassa yeni unsurlar ile dolu ve geniş ufuklu manzaralar resmetti⁶⁴

Hamit'in bu öncü rolünün oluşmasında J.J Rousseau'nun "medeniyetin kötülüğüne karşı tabiatın iyiliği" tezinin de tesiri vardı.⁶⁵ Bu tesirle Hamit "Sahra" adlı eserinde şehir hayatının karşısına köy yaşantısını getirerek köyün ve köyde yaşayanların her acıdan şehirde yaşayanlardan daha üstün olduklarını, vurgular. Çünkü köyde her şey tabiidir. Aşklar da daha safiyânedir.⁶⁶

Aşka dair tekellüm etmezler,
Söylemezlerse can ü cânandan
Sevişirler fakat dil ü cânandan

(Sahra, s. 18)

Hamit'in getirmiş olduğu bu geniş tabiat görüşü yeni Türk edebiyatını büyük ölçüde zenginleştirmiştir. Hamit'den sonra Türk şâirleri önlerinde ilham alacak sonsuz bir alem bulurlar.⁶⁷

Hamit'in tabiata olan bu ilgisini artması ve panteizme kadar ulaşmasında onun Hindistan'a gidişi ve eşi Fatma Hanım'ın vefatının da etkileri vardır. Hamit'den sonra Cenab Şahabettin ve Tevfik Fikret'in tabiattan değişik hüviyetlere kattıklarını görürüz.

Cenab Şehabeddin'in şiirlerinde tabiat bir bütün olarak göze çarpar ve o tabiatı şiiri için bir ilham kaynağı olarak görür.⁶⁸

⁶⁴ a.y

⁶⁵ a. g. e. s. 321

⁶⁶ a. g. e. s. 327

⁶⁷ a. g. e. s. 351

⁶⁸ Baş. a. g. e. s. 20

İlham eder tabiat bir şi'r-i sâf u garra
Bir şi'r-i ber -güzîde her kalb-i gam -şirîşte

(Şiir-i Nâ-nüvişte)

Cenab'm da Hamit'deki panteizme varan ölçüde tabiata yaklaştığı görülür. Panteist yaklaşım içerisinde Tanrı ile tabiat aynileştirilir ve Tanrı alemin yegane cevheridir. "Tabiatın ruhu" Cenab'm şiirlerinde karşımıza çıkar. Tabiat, ruhu olan canlı bir varlıktır.⁶⁹

Titrer bütün uruk-ı hayatımda zıll u nur
Serper içimde ruh-ı tabiat gam ü sürür
Dillerde ihtizaz ederim pür huzur u şar

(C. Ş. B. Ş. S. 529)

Cenab'm şiirlerindeki tabiat daha çok tablo halindeki bir resmi andırmaktadır(Pitoresk)

Cenab, tıpkı paryenler gibi resmi şiirin esas gayesi yaptı. Cenab'm şiirleri kronolojik olarak gözden geçirilirse, bütün denemelerinin gayesinin "resim yapmak" olduğu görülür.⁷⁰

Servet-i Fünûn'un etkili şâirlerinden Fikret'te de tabiat karşımıza bir tablo anlayışında çıkar. Fakat, Fikret tabiatı daha çok kendi halet-i ruhiyesini tasvire bir araç olarak kullanır. Kendi duygularını tabiattaki yansımalarıyla zikreder.

Meşhur "Sis" şiirinde kendi ruh halini ve dönemin genel yapısını anlatacak, tasvir edecek en güzel manzara sistir ve o bunu çok iyi bir şekilde kullanır.

T. Fikret, tabiat şiirlerinin büyük bir bölümünü Rubab-ı Şikeste de toplamıştır. Burada "Aveng-i Şuhur" bölümünde senenin on iki yanın tasvirlerini yaparken "Aveng-i Tesavir" adlı bölümde de edebiyatımızın eski ve yeni şahıslarına ait portreler vardır.⁷¹ R.Ş 'te "Hayran" isimli şiirinde karşılaştığı bir manzarayı şu şekilde tasvir eder.

⁶⁹ a. g. e. s. 21

⁷⁰ Kaplan a. g. e. s. 394

⁷¹ a.g.e.s.233

Sahil yeşil,eşcar yeşil...sanki tabiat
 Vermek dilemiş mevkie şâyân-ı perestîş
 Bir reng-i behîştî

(R.Ş)

Edebiyatımıza gerçek manada “tabiat”teminin Servet-i Fünûn döneminde girdiği bir gerçektir. Bunda Edebiyatı-ı Cedidecilerin geneline hakim olan melankoli ve romantizmin tesiri olmakla beraber J.J Rousseau Lamartine, Alain gibi edebiyatçıların tesiri’de büyüktür.

Yapmış olduğumuz bu genel bakıştan sonra şâirimiz Fâik Ali’de tabiatın uyandırmış olduğu duygular üzerinde duracağız ve onun tabiata bakışını şiirlerinden hareketle tespite çalışacağız.

Kenan Akyüz, tabiata yaklaşımı açısından Fâik Ali’yi şöyle değerlendirir:

“Fâik Ali’de tabiat,bir kısım Servet-i Fünûn şâirlerinde olduğu gibi,bir garnitür olmaktan çıkmış,belli başlı bir tema haline gelmiştir. Tabiat unsurları arasında ise geceler gökler,çiçekler,akşam,tulû,gurup...en çok tercih ettikleridir”⁷²

Şâirin “Benim Semi-yı Hayâlim” isimli şiirini inceleyen M. Kaplan, onun tabiata olan bakışını tasnif ederken kozmik duygu ile Servet-i Fununculardan Fikret’ten çok Cenab’a yaklaştığını söyler. Fakat kainata mistik denilecek bir şekilde bağlılık ve onda sevgilisinin hayalini gören, duyan tarzının daha çok Hamit’in tesirinden geldiğini belirtir.⁷³

O zaman bende başkadır her hâl,
 O zaman fikrimin kanatları var,
 O zaman ruhum -itila meyyâl
 En hâfi şi’r-i kainatı duyar.

⁷² a. g. e. s.417

⁷³ Kaplan, Şiir Tahlilleri I. s. 135

Fânî Teselliler ismini verdiği ilk kitabının “Tabiat” adındaki ikinci bölümüne başlarken Hamit’e ait olan şu sözleri zikretmesi bu alanda da ona olan hayranlığının göstergesi gibidir.

“Efrâd-ı şî’r-i Üstâdlarına göre hep inkilabat tabiinden mülhem olur...

Her te’lif-i latif bir mevki’i tabi’inin tasvir-i ma’nevîsi, her mü’ellif bir mesirei kudretin mahluk-u beda’idir..

Tabiat o ne fevkalade şâirdir ki bütün onları da şu’aradan zuhur eder;
O ne büyük hâliktir ki mâhlukâtı da iktidar-ı halkiyle münhâlik”⁷⁴

Fâik Ali’nin şiirlerinde kainatın ve gökyüzünün geniş bir yer tuttuğunu görürüz. Hatırlanacağı üzere onun tanınmasında büyük payı olduğunu belirttiğimiz şiiri “Kehkesana Karşı” adını taşımaktaydı. Onun kainatın şiirini yakalamaya çalıştığını biliyoruz.

Hamit’e ithaf ettiği “Tulu’dan Evvel”şiirine bakacak olursak aynı arzuyu görebiliriz:

Bu elhan-ı sihr fevkinde ulvi bir seda duydum;
Bir aheng-i semavi, bir nida-ı aşına duydum;
Onun aksiyle vicdanımda miyl-e itila duydum;
Gelirdi kainat-ı şiirin en yüksek burûcundan...

(Fânî Teselliler. s. 58)

Kainatın sesini dinleyen şâir, yıldızları ve kehkeşanı (samanyolu)seyrederek mest olur. Gökyüzü onda ihtişam ve hayranlık uyandırır.

Onun hayali benim sarihat-ı hissimde
Yegâne hâkim olân gâyei hâyalidir;
Semadan ağlar en öksüz hayat-ı ye’simde,
Ve ahterân o zaman girye’i tesellidir.

(Fânî Teselliler.s. 35)

⁷⁴ Fânî Teselliler, s. 53

Çocukluğunun geçtiği Dicle kıyısında mehtabı seyrederken ay ışığının sudaki yansımaları onu başka alemlere götürür.

Dicle maşukadır,kamer aşık;
Suyun üstünde titreşen her ışık
Büsedir, Neş'edir,nüvaziştir

Onu en çok etkileyen manzaralardan birisi de gurub vaktidir. Aynı etkileşimi Fecr-i Âti döneminin melankolik şâiri Haşim'de görmek mümkündür.

Tenvire şitab etti güneş başka cihanı...
Ergeç bu taraflarda bütün gözler uyuklar,
Lîk uyuturken bizi elhan-ı nihani
Onlar uyanırlar...

(Fânî Teselliler s. 61)

Sevgileriyle gökyüzünü seyrederken her şeyden uzak öylece kalmak ister.

Hoşdur kalalım gizlice bidar-ı muhabbet;
Hakim gibi zulmetlere sevda,
Peri gibi sevdalara zulmet,
Sen gökleri ettikçe temaşa
Tekrar okusun şi'ir-i nihanisini derya

(Fânî Teselliler s. 61)

Fâik Ali'deki tabiat, panteizmden uzak daha romantik ve mistik bir hüviyete bürünür. O her şeyden uzak,bütün düşüncelerden âri kendisini tabiatın kollarına bırakmayı ve bu mükemmelliği vecd içinde temaşa etmeyi arzular.

Fânî Teselliler kitabının "Tabiata Karşı" bölümünün son şiiri onun ruhundaki temayülü gösterir.

Temeyyülât-ı samimiyemizle istihza
Eden bu beyhude hodgamı'ı beşerden uzak,
Seninle mesti muhabbet,seninle müstesni,
Seninle ruh olarak böyle daima yaşasak

(Fânî Teselliler. s. 94)

Fâik Ali, bir tutku derecesinde kainata bağlıdır ve şiirlerinin ilham kaynağı olarak kainatı zikreder.

Ben başka bir lisan ile tarz-ı beyan ile
 Elhan-ı ka'inatı,hafâyâ-yı hikati
 Aheng-i rûha mezc ederek yazmak isterim.
 Beyhûde bir hayat-ı perişan-ı zevaile
 Raza değil gönül...Yarub afak-ı zulmeti,
 A'sâr içinde kabrimi ben kazmak isterim.

(Fânî Teselliler. s.86)

Onun şiirlerinde bütün semavat bir seyyare gibi akar gider. Kainata bu yönelik onu sanki büyülemiştir,o nedeysse sabahın olmasını istemez. Hep gökyüzünü,kehkeşanı,ahteranı temaşa etmek ve hülyalara dalmak ister. Bazen de bunu bir ibadet vecdiyle yapar.

Yıldızlı semalardaki haşmet ne güzel şey
 Mehtaba dalıp yar ile sohbet ne güzel şey
 Dünyamızın üstündü bütün ruhlar uyurken
 Yıldızların altında ibadet ne güzel şey

Fâik Ali'de tutku haline gelen kainatın son raddesi panteizm değil,insanı büyüleyen bu manzara altında yaratıcıya ibadet huzurunu tatmaktır.

Fâik Ali, kainatı bizzat kendisini "elhan" yani melodi olarak düşünür. Şâirin yapması gereken şey bu melodiyi yakalamaktır. Çünkü kainat kendiliğinden söylenen bir şarkıdır anlayışı Hamit'i, yani "mistik tabiat romantizminin"babasını hatırlatır.

Çemendir bahrdır kûhsardır sâbh-ı rebiidir.
 Bu yerlerde doğan bir şâir olmak,pek tabiidir.

Fâik Ali'nin şiirlerinde kainat ve kozmik unsurlardan sonra tasvir ve tabiat manzaraları ağırlıktadır.

Ey hüznünün güzelliği yadımda ağlayan,
 Tevdi'i ihtisas edelim gel şafaklara;

Dağlarda aks-i raks-i sehaible,çağlayan
Eshar-ı esale eyliyor ağış-u manzara
(Fânî Teselliler s. 44)

Hamit'in Sahra'da tasvir ettiğine yakın bir manzara Fâik Ali'de karşımıza çıkar. Hamit, kır hayatını şehir hayatının karşısına çıkarıp orada her şeyin tabi ve güzel olduğunu, insanların mutluluk içinde yaşadıklarını söyler.

Derin bir gök,bulutsuz,saf afaklar,
Yeşil bir bahr,onun zirinde vâdî;
Sa'adetyab azâdî ve şâdî;
Kadınlar,kızlar erkekler,çocuklar.
(Temâsil,s. 127)

Tabiat,bir bütün olarak ele alındığı gibi bölümler halinde de işlenmektedir.

Mal-ı tarine en sonra ben de bigane
Kalır,ve arzime rikkatle ağlarım kalben,
O arz-i ruhu telafi için nihayet ben
Tabiatın dalarım menba'ı mehasinine
(Fânî Teselliler, s. 129)

Bazen şiirlerine ilham veren bir orman, bazen de sımsıcak çölleri anlatır.

Sıcak ve kupkuru,dümdüz bir imtidad-ı turab...
Masun-ı dağdağa,şayan-ı gıpta gördüğümüz
Çadır hayatı sürenlerde de yaylalarda henüz,
Şu bir peygar başı,bir gölgelikse ayn-ı serab
(Temâsil,s. 169)

Bir başka şiirde yemyeşil çamları ve onlara olan bağlılığını, tutkusunu şöyle anlatır.

Benim bu çamlara aşkım,benim alakam var.
Bu cennetin bu melaz-ı ketüm u mektumu,

-Ki sinesinde uyur buselerle hûlyalar
 Senin harim-i serair penah-ı ruhun mu?

(Temâsil,s. 116)

Fâik Ali'nin şiirlerinde tabiatın hem bütün hem de bölümler halinde işlendiğini belirtmiştik. İşte bu unsurlardan birisi de değişik halleriyle insanları etkileyen “deniz”dir. Onun şiirlerindeki “deniz” Fikretin şiirlerindeki gibi kasavetli ve insana ürperti veren bir şekilde değil kenarında sevgiliyle oturulan ve hûlyalara dalman bir güzellik,bir manzara olarak karşımıza çıkar.

Yine ben dinledim bu şeb denizin
 Gamlı sahille şi'ir-i busişini
 Samt-1 resimde mah-1 leyle güzin
 Mütebessim,söylüyordu bir ninni.

(Fânî Teselliler,s 6)

Şâir bir başka şiirde denize karşı duygularını şu şekilde gösterir.

Deniz sükün-u medidiyle cuşışıyle bize
 Birer neşide okurken kitab-ı hilkatten,
 Derin hüzünlerimin ruhu safiliyyetten
 Sa'ûd eder mütefekkir ve hisli bir denize.

(Fânî Teselliler.s. 83)

Aynı şiirde Zaimzâde Hasan Fehmi'ye ait bir mısrayı kendi duygularına dahil eder.

Nazarlar ondan Temâsil-i kainatı okur.
 Ne doğrudur dediğim ey zeka-yı devra-devr;
 “Eser denizde teselli hevası her sa'at”*

Deniz karşısında benzer duyguları kendisinden sonra gelen A.Haşim'de dile getirecektir. Bu noktada bir ara Fecr-i Âti'nin liderliğini yapmış olan Fâik Ali'nin M.

* Zaimzade Hasan Fehmi'ye ait mısra.

Kaplan'ın tabiriyle “Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti arasında bir köprü⁷⁵ olduğunu hatırlamak yerinde olacak kanaatindeyiz.

Üç tarafı denizle çevrili ülkemizde zor günlerde çetin mücadelelerin verildiği deniz savaşlarının ki bunların en şiddetlisi Çanakkale Harbidir. Hatırlayan şâir Türk donanması için yazdığı bir şiir de yine denizlere olan sevdasını değişik tarzda dile getirir.

Biz bilmedikse kadirin yıllarca nâdimiz
Affet güzel deniz bizi affet büyük deniz
(Elhân-1.Vatan ,s. 83)

Gece mehtabı seyrederken ay ışığının denize vurması şâire bir başka ilham kaynağı oluyor. Med-Cezir manzarası karşısında Cenab'ın söylediği mısraları da hatırlatarak duygularını dile getirir.

Sanır bu levha'î berrakı eyleyen rü'yat
Leyâl-1 zâhirenin dest-i sâf-u şeffâfi
Yakar semada bir avize'î kâmer-heyhât
(C.Şehabeddin)

Gecenin cezr ü med-i envârı,
Karışub med ü cezr-i derya'ya
İşte bir şest ü şevi reng-i ziyâ
Dinliyor zenzemat-1 esrârı
(Fânî Teselliler s. 62)

Hamit'deki kadar olmasa da Fâik Ali de köy hayatından bahseder. Çünkü orada her şey saf ve temizdir. Şehrin insana ızdırap veren karmaşasına karşın köyün insana iç huzuru veren bir sessizliği ve havası vardır.

Bulutların dökülür nehre aks-i şeffafi
Yeşil yamaçlarda koyunlarla mandalar yayılır,
Kevnin hayatı kırm ufûl iken yayılır
Muhit-i sakitine bir köylü nağme'î safi
(Fânî Teselliler s. 123)

⁷⁵ Kaplan.a.g.e s. 134

Kimi zaman da dalgaların kıyıya vuruşunu yürek atışlarına benzetir.

Gel dinle,ey kerime’i hassas-ı kehkeşan,
Her dalga bir yürek gibi karşında titresin
(Temâsil s. 114)

Kimi zaman da yeşil çam ağaçlarıyla mavi denizin birbirini kucaklayışını seyrederek.

Evet bu yer,sana bir mimethabb neşimindir;
Ve gökde titreyen elhan-ı mübhemiyet ki
Denizle çamların aheng-i raz-ı müştereki,
Denizle çamların ilham-ı fikr eden,bakir
(Temâsil,s. 117)

Fâik Ali’nin etkilendiği ve şiirlerinde bahsettiği yerlerden biri de çocukluğunun geçtiği Dicle ve onun hatıralarıdır. Hatırlanacağı gibi Fânî Teselliler’deki bölümlerden biride Dicle bölümüdür.

Şâir, Dicle’ye dair anılardan bahsederken;
Gözümün nura,kalbimin aşka,
Ruhumun şüre ilk açıldığı yer

diye andığı yeri hiçbir zaman unutmamıştır. Bu özelliği Kenan Akyüz şu şekilde ifade eder:

Güney topraklarımıza mensup olan şâirler,ya doğdukları yere aşırı,bir sevgi ile bağlı bulduklarından veya o toprakların özel bir tesir hassasına sahip oluşlarından vatanın sınırları içinde de olsalar,oralardan ayrı kaldıkları zamanlar,adeta vakit vakit tepen bir nostalji sıtması içindedirler. Süleyman Nazif,Fâik Ali ve Ahmet Haşim bu nostaljinin en güzel örneklerini verdiler.⁷⁶

Şâir, şiirle ilgili ilk esin kaynağını Dicle’nin sularından aldığını belirtir.

İlk gençliğin asıl şiir olan hülyalarını,Dicle’nin beyazdan tirşeye kadar renklerle saçıp döktüğü sularında besledim. Şüre benzer ilk terennümlerim onun sessiz veya

⁷⁶ Akyüz a.g.e.s. 417

çağiltılı akışlarının birer aksidir. ⁷⁷ Bu tesir ona henüz on altı yaşındayken şu beyti ilham eder:

Sanki rekzetmiş tabiat heykel-i hürriyeti
Bakmadan bir türlü ben doymam bu âli dağlara

Dicle vadisinin onun üzerindeki tesirini dile getirirken; “Muhtelif yaşta o vadiyi temaşa ettim. Daima hayran olarak tasvire de yeltendiğim oldu. Amma ne mümkün..?”

Koynunda akan nehir gibi o da her zaman yeni mütehavvil ve seyyaldir, aşık nazarında maşuka gibi”⁷⁸

Aşığı halden hale sürükleyen maşuka gibi, Dicle de şâiri muhtelif duygulara salar. Buradan uzak kaldığı zamanlarda o güzelliği düşünerek duygularını şiire döker.

Dicle'nin sahilinde yapayalnız
Düşünüp bekledim guruba kadar;
Bî -tenahiydi saha'i manzur...
Şeş-i garible karlı dağlarımız

Yadigar-ı bahar-ı zâ'il olan
Gonce-zâr hazana benzerdi;
Sanki kuşlar değil de ormandan
Uçuşan ruhlar gönüllerdi.

(Fânî Teselliler s 114)

Bir başka şiirinde Dicle vadisinden bahsederken şöyle der:

Beşğim, me'menim, mezarımdır.

(Fânî Teselliler s 120)

Bu yönüyle Fâik Ali, Süleyman Nazîf'te Daüssıla olarak karşımıza çıkan vatan özlemine dile getirir.

⁷⁷ Şevket Beysaoğlu ,Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları s. 263
⁷⁸ a.y

Fâik Ali şiirlerinde kış mevsiminden de bahseder. Kışın gelmesiyle tabiatın bir sesizliğe bürünmesi ve bembeyaz kar, şâirde değişik duyguları uyandırır. Bu duygular çoğu zaman insanı ümitsizliğe ve ye'se sürükler. Fakat Fâik Ali onları "semavi menekşeler" olarak görür.

Müstakbel-i beşer gibi püşide ser-te-ser
 Bir zulmet-i kesife ile şahik-i refi
 Kar muttasıl yağar...bu semavi menekşeler
 Mecmua-i mehasin-i ezharın en bedii

(Fânî Teselliler s 71)

O, yağan kar tanelerini bir şiirin mısralarına benzetir.

Bir şiir evet kışın bu bir ithaf-ı safidir
 Dildâr-ı nevbahar,pür ümid ve intizar.
 Agûş-ı zemherirde güya kucaklaşır
 Bir hande'i kebud ile bir buse 'sefid...

(Fânî Teselliler s 72)

Genel olarak ifade edersek Hamit'in tesiri ve öncülüğüyle edebiyatımıza giren tabiat unsurlarının şiire yansması Servet-i Fünün şâirleri tarafından da benimsenmiştir. Fâik Ali'nin eserlerinde tabiatın hemen her parçası işlenmiştir. Kimi zaman bir manzara bütünlüğü de,kimi zaman da insanı etkileyen bir deniz,dağ,orman gibi bölümler halinde. Örneklerle bunları göstermeye çalıştık.

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür. Servet-i Fünün şiirinde Hamit'le beraber başlayan tabiata yönelik topluluğun diğer mensuplarınca da işlenir. Bu dönem şâirleri şehre karşı kır hayatını savunurlar. Çünkü kırdaki şehirde olduğu gibi insanı rahatsız edecek unsurlar yoktur. Aksine insanlara huzur veren temiz ve saf bir hayat vardır. Kırdaki yaşayanlar her şeyi kaynağından temin ederler. Aşklar karşılıksız ve saftır.

Tabiatın ruhunu dinler ve kainatın şiirini yakalamaya çalışırlar. Bu yaklaşım eşi Fatma hanımın vefatından sonra Hamit'de daha belirginleşir ve panteizme kadar ulaşır.

Fâik Ali bu noktada Hamit kadar ileri gitmez fakat sevgilisini kainat unsurlarıyla tasvir eder.

“Hüsnündeki manayı semavi ne İlâhî derken” sevgilisinin güzelliğinde bir İlâhî tesir bulur.

Tabiata ve eşyaya mana yükleyerek izlenim aktarması yapar. Kainatın sesini (elhan) dinleyerek şiirleştirir. Kainatın şiirini yakalamaya çalışır.

3-HAMÂSÎ ŞİİRLERİ

Yaşadığı toplumun bir parçası olan şâirler toplumu derinden etkileyen olayları şiirlerine konu etmeyi ihmâl etmezler. Bu olayların başında yapılan savaşlar, kazanılan zaferler, yeni yerlerin fethedilmesi gelir.

Osmanlılar zamanında yapılan seferlerde kazanılan zaferlerin dönemin şâirlerince övüldüğü ve savaşlarda komutanların, vezirlerin, padişahların yaptıkları kahramanlıkları konu edinen “gazâvatnâmeler” yazıldığı görülür.

İslâmiyetin ilk yıllarında Hz. Ali cenklerini konu edinen cenknâmelerin yazıldığı, seyit Battalgazi, Koroğlu gibi “kahraman” şahısların etrafında oluşturulmuş kahramanlık destanlarının varlığı hepimizce bilinir.

Fâik Ali'nin Elhân-ı Vatan isimli eserini tanıtırken hamasi yönünden bahsetmiştik. Şâir, toplumu sarsan, derinden etkileyen olaylara kayıtsız kalmaz. Bu sebebledir ki bir toplumun edebiyat tarihi aynı zamanda o topluluğun sosyal hayatının, ekonomik seviyesinin, siyasi mücadelelerinin göstergesidir. Çünkü bir millet sefalet içinde yaşıyorken şâirlerinin zevk, safa gibi konuları işlemeleri muhâldir. Yine kazanılmış bir zafer varsa devrin şâirlerinin bunu göz ardı etmeleri de mümkün değildir.

İstiklâl Marşı şâiri Mehmet Akif'e o muhteşem şiiri ilham eden milletin içinde bulunduğu durumdan ve verilen mücadeleden başka bir şey değildir. Nitekim M. Akif'e benzer bir şiiri yine yazıp yazamayacağı sorulduğunda kendisi “Allah bir daha bu millete o günleri göstermesin” demiştir.

Fâik Ali'nin 1915-17 yıllarında ülkenin içinde bulunduğu durumda etkilendiğini ve bu tesirle şiirler söylediğini ve genç şâirleri de bu konuda duyarlı olmaya davet ettiğini biliyoruz. Onunla ilgili İsmail Habib Sevük şu değerlendirmede bulunur.

İtalyanlar birdenbire Trablusgarb'a tecavüz edince en evvelâ onun kalemi harekete geldi. Balkan harbinde münhezim olduğumuz zaman, o felâkete o ağlamak istedi. Umumi harpte Çanakkale'nin kahraman müdafileri için mükerrer neşideler yazan odur. Yavuz zirhlisi Heybeliada da geçit resmi yapınca derhal “Yavuzun Karşısında”yı vücuda getirdi.⁷⁹

⁷⁹ Sevük, a.g.e., s.392

Aynı duyarlılık Fâik Ali'ye Payitahtın Kapısında isimli manzum piyesi yazdırır. Bu tavrı Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre eserindeki tavra benzer. Çünkü vatan zor durumdadır ve aydınlar imdada koşmalıdır. Konu da birbirine yakındır. Vatan Yahut Silistre'de İslâm Bey'le Zekiye'nin aşkı konu edilirken, Payitahtın Kapısında'da Zahir'le Hıraman'ın aşkı vardır.

Genç bir zabıt olan Zahir nişanlısını bırakarak cepheye koşar ve sevgilisine veda ederken söyledikleri vatan sevgisinin boyutunu göstermesi bakımından önemlidir.

Evet, güzel, meleğim, hiç düşünmeden seni de
 Feda edip gidecek böyle harkûlade
 Bir ihtisas-ı perestişle sevmiş olduğuma
 Henüz bugün ben inandım...
 Bu aşkı kıskanma,
 Bu hissimin de samimi şeriki ol...ve beni
 Vatandan az ve pek az sev...⁸⁰

Şâir, kahramanın ağzından bu sözleri söyletirken yıllardır insanlarımızın çocuklarını, sevgililerini askere gönderirken takındıkları o vakarı, gururu hatırlatır.

Her gencin yaptığı askerlik vazifesi onların hayatı boyunca övünerek anacakları arzularla doludur. İşte bir çocuğun büyüdüğünde vatan hizmetine koşmak için sabırsızlanışı:

Her çocuk ruh-ı safvetinde yarm
 Büyümek, milletin felaketine
 Ba'is-i esbabı anlamak, vatanın
 Hadimi olmak celâl ü şevketine:
 En, samimi, en âteşin bir emel
 Bir mukaddes akide olmalıdır...⁸¹

⁸⁰ Payitahtın Kapısında, s.76

⁸¹ Elhan-ı Vatan, s.69

Çanakkale Savaşı'nın bütün şiddetiyle devam ettiği günlerde eşitlik ve insan hakları gibi mefhumlardan bahseden Avrupa'nın gösterdiği korsanlık ve vahşet karşısında kayıtsız kalmayarak Avrupa'nın gerçek yüzünü gösterir:

Demek yalanmış o niyyat-ı emn-ü asayiş,
Demek siyâset-i âlem bütün desiseymiş.
Demek ki hakk-ı beşer, 'adl-i âdemiyyet hiç,

Demek ki Avrupa inkâr-ı asl eden bir piç.
Demek ki Avrupa, yalnız şakî ve korsanmış.⁸²

Yapılan savaş aslında inananlarla inanmayanların savaşdır. Dünyanın her yerinden toplanan saldırganlar adeta yeni bir haçlı seferi yaparlar. Bu mücâdele aslında "haçla hilâlin" mücadelesidir. Başlatılan savaş alem-i İslâma açılan bir savaştan başka bir savaş değildir. Ve bu saldırganların lideri de İngilizlerdir.

Kimse bilmez ne kadar muztaribim!
Böyle dünyada nehirler gibi kan
Akıtan, âlemi ateşte yakan
Hep o nemrut, o la'in İngiliz ah
İngiliz, düşman-ı İslâm...Allah
Onu kahriyle batırsın..⁸³

Verilen mücadelelerden sonra kahraman ordumuzun işgalcileri Çanakkale'den atmasıyla sonra Türk ordusunu överek karada ve denizde kazanılan zaferlerin sevincini yaşar.

Siz her zaman muzaffer olun..hergün Akdeniz
Olsun mesire'i galibiyet cedideniz.⁸⁴

O, uğrunda binlerce canın verildiği hürriyetin ve İslâmın sembolü olan hilâli eskisi gibi göklerde hür dalgalanırken görmek ister.

⁸² a.g.e., s.10

Es-selâm ey livâ-i Osmânî,
 Es-selâm ey hilâl-i fecr-âfûd
 Ki selâmlar tulu şevketini
 Üç büyük asr ihtişam ve suûd.⁸⁵

Bu zaferi sağlayan şüphesiz milletin kendisi ve milletin içerisinde çıkan ordusu, askeridir. Bu zaferle yine Ezan-ı Muhammedî minarelerden okunmaya devam edecektir.

Nedir bu nagme ki dinler huşu-u kalb ile ümmet,
 Nedir bu ses ki eder sermedi büyüklüğü a'lâm?
 Evet nedirki cemâ'at-ı pür hamîyyet-i İslâm,
 Olur, duyunca, cebin-i sevda'î ibadet ve hürmet?⁸⁶

Osmanlı Devleti uzun yıllar İslâm devletlerinin önderi ve hilâfet merkezi idi. Batılı devletlerle yapılan mücadele bu yönüyle değerlendirildiğinde ayrı bir önem taşımaktaydı.

Bunu hisseden Fâik Ali verilen mücadelenin herşeyden önce İslâm dinin muhafaza mücadelesi olduğunu dile getirir.

Fakat biz önce ve herşeyden evvel İslâmımız
 Liva-i vahdet iken ra'iyet-i mu'allâmımız
 Vatan hududunu ta'yin bir emr-i müşkil olur
 Evet hükümet-i İslâma bence had yoktur.⁸⁷

Hâlâ İslam halifesi olan Osmanlı padişahı yeryüzündeki bütün müslümanların lideri durumdaydı. Avrupalılar biliyordu ki hilafet müessesesi ortadan kalkarsa alem-i islami ve Osmanlı'yı daha kolay ortadan kaldıracaklardır. Şu da bir gerçektir halifelik müessesesi Osmanlı'nın güçlü olduğu yıllardaki kadar etkin değildi.

⁸³ Payitahtın Kapısında, s.22

⁸⁴ Elhan-ı Vatan, s.47

⁸⁵ a.g.e, s.85

⁸⁶ Fânî Teselliler, s.115

⁸⁷ Payitahtın Kapısında, s.50

Burada bizim için önemli olan Fâik Ali'nin kullandığı her şeyden evvel İslamın ibaresidir. Muhtemelen bunda o dönemde tartışılan ittihâd-ı İslâm fikirlerinin de etkisi vardır.

Savaşların millet hayatında açtığı derin yaraların farkında olan şâir, onun ne derece büyük bir felâket olduğunu bilir.

O toplar öldürecek bir hayat arar...Asker
Veya muhâbir ve şâ'ir, kadın, çocuk, hasta
Vazifesinde mi? Hatta vücûd-u emvata
Hamle-i darbet eyler...Ezmek, öldürmek
Asıl vazife bu...Her şey yalan ölüm gerçek ⁸⁸

Birinci Dünya Savaşı'nın manasızlığını da şu şekilde dile getirir.

Evet bu harb, olamaz bir vega-ı bi-ma'na... ⁸⁹

Yine aynı savaşta İstanbul'un elden çıkmasının ne kadar fena olacağını farkındadır.

Kanaatim şu ki: İstanbul elde olmazsa
Ne sonra Kâbe bizimdir, ne Mescid-i Aksâ

Neb-i muhterevanın mazhar-ı senâsı olan
Bu şehre hizmeti hem müktezâ-yı din ü vatan ⁹⁰

İstanbul'un hem hükümet merkezi hem de bir hilâfet merkezi olduğu düşünüldüğünde şâirin endişesinde haklı olduğu görülür.

Şâir, uğruna savaşılan değerler için ölmenin cana minnet bilinmesi gerektiği inancındadır. Çünkü dinimize göre şehitlik mertebesi peygamberlikten sonra gelen yüce bir mevkidir. Bundandır ki yıllardır gençlerimiz savaştan savaşa "ölürsem şehit kalırsam gazi" düsturuyla koşmuşlardır.

⁸⁸ a.g.e., s.59

⁸⁹ Elhan-ı Vatan, s.87

⁹⁰ Payitahtın Kapısında, s.54

Cana minnet bilelim ölmeyi hürriyet için,
Emr-i kat'idir ölüm ömr-i fenâ-hilkat için,
Hiç fena bulmaz ölenler vatan ve millet için,
Vatan uğrunda ölen sine'i millette yaşar.⁹¹

Benzer söyleyişleri Namık Kemal ve Mehmet Emin'de görmek mümkün. Namık Kemal vatan uğruna ölmeyi değişik bir söyleyişle dile getirir.

Sıdk ile terkedelim her emeli her hevesi
Kıralım hâil ise azmimize tenkafesi
İnledikçe eleminden vatanım her nefesi
Gelin imdada diyor bak budur Allah sesi

Mehmet Emin Yurdakul'un "Anadolu'dan Bir Ses Yahut Cenge Giderken" isimli manzumesi, Anadolu insanının savaşa giderken duyduğu heyecanı ilk yansıtan şiirlerden birisi olarak kabul görmüştür.

Yaradan'ın kitabını kaldırtmam
Osmancığın bayrağını aldırtmam
Düşmanımı vatanıma saldırtmam
Tanrı evi virân olmaz; giderim!

Aynı yıllarda Emin Bülent, Servet-i Fünûn dergisinde çıkan "Kin" şiirinde benzer bir edâyla din düşmanlarına seslenir.

Ey makber-i muazzam-ı ecdâdı titreten
Düşman sadası, sus, yine yükselme gölgeden
Düşman! Hilâl-i râyet-i İslâma hürmet et!
Toplar boğar hitâbmı dağlarda âkıbet.

Bütün bu gür edâyla söylenmiş şiirler milletin zor günlerinde yanında olan, verilen silahlı mücâdeleleri duygularıyla, kâleleriyle destekleyen şâirlerin ve onlarla aynı duyguları paylaşan milletin haykırışı niteliğindedir.

⁹¹ Elhân-ı Vatan, s.31

Aynı söyleyişleri daha da etkili olarak Kurtuluş Savaşı yıllarında zamanın şâir ve yazarlarında görüyoruz. Çünkü verilen silahlı mücâdele kadar insanların güvenini ve morallerini yüceltmek de mühimdir.

Türk edebiyatında söylenen bu tarz şiirlerin hemen hepsi de uğranılan bir haksızlığa zulme veya kutsal değerlere karşı yapılan saldırılara cevap niteliğinde şiirlerdir. Bu bize Türk insanının yapılan haksızlıklara tahammül edemediğini, kutsal bildiği değerlere her ne şekilde olursa olsun söz söyletmediğini göstermektedir.

4.DİĞER ŞİİRLERİ

İncelediğimiz bu üç başlıktan başka şâirin dağınık olarak ele aldığı diğer konuları içeren şiirlerini bu bölümde incelemeyi uygun gördük. Bunu yaparken yine şiirlerinden hareketle bir sıralama yoluna gittik.

4.1-Aile Şiirleri: Şâir kimliğinin yanında Fâik Ali'nin beş çocuğu olan bir aile babası olduğunu hatırlamak gerekir.

O, her baba gibi çocuklarının sorumluluğunu taşıyan ve onlara vakit ayırması gerektiğini bilerek hareket eden bir insandır. Fâik Ali, şâir tabiatı gereği çocuklarına karşı olan duygularını da şiir yoluyla anlatmayı tercih eder.

Oğlu Munis Fâik henüz bebekken ona karşı duygularını bakın nasıl dile getirir:

Her nevha-i meyyuse ve her nâliş-i mazlûm
Kalbinde birer ma'kes-i bî-şâibe bulsun;
"Munis" çocuğum, kalb-i kerem hasletin olsun
-Bi-fikr-i ivaz, menfa'at azâde, samimi
Öksüzler için bir baba, bi-keslere hâmi⁹²
En çok ve en evvel bu ki: Ceddin gibi oğlum,

Toplumun temeli sağlam bir aile, mutlu bir aile sıcak bir yuvadır. Şâir, bu müesseseye saygı duyar. Yuvanın mutluluğu çocuklarla mümkündür. Çocuksuz bir aileyi kuşsuz bir bahçeye benzetir.

Bozmaym yıkmaym hiç onları siz
Sonra kuşlar uçar gider dağılır
Kuşlar olmazsa bahçelerde kalır
Nağmesiz, neş'esiz, şetaretsiz,
İşte her yavru kuş sizin gibi, bir
Yuvanın kalbi, ruhu, ziynetidir.⁹³

⁹² a.g.e s.34

⁹³ Kükey, a.g.e., s.37

Müşfik bir yapıya sahip olan Fâik Ali'nin ailesine ve çocuklarına karşı olan tutumunu Mithat Cemal Kuntay şâirin ölümü üzerine yazdığı yazıda şöyle ifade eder:

“Sadık bir zevc, müşfik bir babaydı. Hayatı bir zerre sefâhat ve bilerek bir parça günah ile kirlenmemiştir”⁹⁴

Fâik Ali'nin çocuklarına yazdığı şiirler olmakla beraber, “çocuk şiirleri” diyebileceğimiz türden fazla şiiri yoktur. Daha çok Servet-i Fünûn da Tevfik Fikret'te rastlanan çocuk şiirleri Fâik Ali'de yok denecek kadar azdır.

Edebiyatımızda ilk örneklerini Tevfik Fikret'in “Şermin” kitabında gördüğümüz çocuk şiirleri diğer şâirlerde münferiden kendi çocuklarına söyledikleri şiirler olarak görülür. (Ekrem'in oğlu Nijad'a yazdığı şiirler gibi.)

Fakat Fikret'in Haluk'a yazdığı şiirler ideallerini gerçekleştirecek bir nesil özlemine yansıtın şiirlerdir.

Fâik Ali bu tür ifadelerden ziyade ailenin mutluluğu için çocuklara olan ihtiyacı ve çocuk sevgisini şiirleştirir. Kardeşinin oğluna yazdığı şiirde bu duygularına yer verir.

Çocuklar bir tesellidir, çocuklar en güzel ni'met,
Senin handenle ruhum zanneder bir buse'î cennet
Benim kehvâre-i âtime uçmuş mehd-i mâziden.⁹⁵

Servet-i Fünûn şâirlerinden sonra da pek çok şâirin çocuk şiirleri yazdığını ve edebiyatımızda bir çocuk edebiyatı şubesinin oluştuğunu görüyoruz. Bu sahanın ilk şâirlerinden biri de Fâik Ali'dir.

4.2-Felsefî Şiirleri: Fâik Ali herhangi bir felsefi ekole bağlı değildir. Fakat onun da buhranları, iç çatışmaları neticesinde kaleme aldığı ve duygularını dile getirdiği anlar olmuştur. Bu daha çok fikir çelişkileri olarak karşımıza çıkar. Fikret'teki gibi inkâra kadar sürüklenen bir bunalım ve iç çatışma değildir.

Bu haşr-ı matem eden kubbe-i mükevkebin
Ziya-ı muzlimi altında leb-küşâ-yi enin,
Cenazelerle, ölümlerle haşr olup kalayım.

⁹⁴ Son Posta, 5 Ekim 1950

Önümde saikalar, berk-ü ra'dler dönsün,
 Güzer-gahımda bütün meş'al-i sema sönsün.
 Nasıbsız yaşamaktan nasib-i ömr alayım. ⁹⁶

Karamsar bir ruh haliyle yazdığı bu şürde şâir baştan sona tezat içindedir. Dünyada her zevkin, her neş'enin sonunda elem olduğunu düşünen şâ'ir, bu Fânî hayatın geçiciliğini hatırlar, ve sonunda Allah'a sığınır.

Bir dalâlet-zedenin nâlişi, ya feryâdı.
 Biz, İlâhî ne yapardık, heyhat
 Zevki ruya gibi, derdiyse hudutsuz bu hayat
 Ebedi olsaydı. ⁹⁷

Bu karamsar ruh halinden şâirin uzaklaşması geç olmaz. Daha sonra yine içinde beliren bir ümit, bir "belki" hayatın daha güzel görünmesini sağlayacak bir bakış, bir nazar verir şâire ve şâir o duygularla hayat-ı yeniden yaşanılır kılacak bir arzuyla dolar.

Fâik Ali'de varlık ve yokluk arasındaki gidiş gelişler hiç bir zaman ifrata kaçmaz. Daha önce söylediğimiz gibi onda hiçbir zaman Fikret'i inkara sürükleyen bedbinlik ve karamsarlık görülmez.

Yokluk gibi varlık da ederken beni tedhiş,
 Hâlâ bu karanlık bu tereddüdü hayatı
 Sevdirmede bir "belki!" bir ümid-i hod-endiş
 Sönsün bu sükûn-ı siyah, âtime tulû' et
 Mehtab-ı mükevkeb gibi güldür zulmâtı ⁹⁸

Ölüm temini de işleyen Fâik Ali, ölüm karşısında mütevekkildir. O hayatın Fânî olduğunu bildiği için yaşadığı müddetçe hayatın güzellikler içinde geçmesini ister.

⁹⁵ Fânî Teselliler , s.152

⁹⁶ a.g.e s.136

⁹⁷ Kükey a.g.e s 45

⁹⁸ Fânî Teselliler, s.40

Ölümü dinimizde olduğu gibi yeni bir doğuş olarak algılar ve bu yüzden kabri de beşiğe benzettir.

Ölüm! kâmus-ı elfâz-ı beşerde
 Bu lafzın doğru bir ma'nası mevcud.
 Değil. Bizler ki -Heyhat öldü!- der de.
 Figân eyler dururken böyle hâsir,
 Nedir sükkân-ı ferdâ-yı mekabir
 Ölen her ferd için?...Bir tıfl-ı mevlûd.⁹⁹

Bir başka ifadeyle beşik mezar, mezar beşiktir.

Beşik bir makber, olmaktır ademden.
 Doğub düşmek bu sahra-ı niyâza;
 Ve makber benzer mehd-i râza¹⁰⁰

Görülüyor ki hangi edebi görüşe ve harekete mensup olursa olsun şâir, hemen her konuda hissiyatını şiire dökmekten geri kalmaz. Ancak bu söyleyiş kişiye, döneme ve üsluba göre farklılık arz eder. Ayrılık duygularında ve düşüncelerde değil onların ele alınış biçimindedir. Sanatın özgün olması da bu sebeptendir. Fâik Ali de sıradan olanı kendine has anlatım ve hissiyatla ele almakta oldukça yetkin görünmektedir.

⁹⁹ a.g.e., s.186

¹⁰⁰ a.g.e., s.188

V. MENSUR ESERLERİ

Fâik Ali, döneminde şâirliği ile tanınmış, temeyyüz etmiş edebî bir şahsiyettir. Bu yüzden onun nesirleri münferiden kaleme alınmış, bir arada olmayan, gazete ve dergilerde yayımlanan birkaç metinden öteye geçmez.

Onun nesirleri, Servet-i Fünûn'da yayımlanan iki hikâye ve bir tercüme, Marmara dergisinde yayımlanan altı adet yazı ve Tasvir-i Efkâr'da yayımlanan üç makaleden ibarettir.

Sayırsız şiir örneklerine karşılık nesir alanında yok denecek kadar az örnek vermesi; Fâik Ali'nin bir nâsir olmaktan ziyâde şâir olarak değerlendirilmesini zaruri kılmaktadır. Az sayıdaki mensur eserlerinde karşılaştığı olaylar karşısındaki duygularını sergiler mâhiyettir. Örneğin Abdülhak Hamit'in ölümü üzerine kaleme aldığı "Büyük Matem"¹⁰¹ isimli yazısı yada mülkiyetlilerin Ankara'da toplanmaları üzerine yazdığı "Hitabe"¹⁰² bunun dışında "Belki Bir Hiç", "İlâhî Bir Akşam", "Vâlidemin Felsefesi", "Bir Gece" isimli hikayeleri vardır. Şâir hikayelerindeki ifadelerinde de şiiriyetten uzaklaşmaz.

"İlâhî Bir Akşam" hikayesinde Fâik Ali güneşin batışı ile kendinde hasıl olan duyguları ve o an tabiatın görünüşünü tasvir eder. Bunu yaparken adeta nesri şiire dönüştürür. Onun nesir cümlesi bile insanda şiir hissini uyandırır.

"Ey levhalarımı namütenahi ufuklar üstüne resmeden büyük ressam, bu kadar ifrat ile güzel, ömürleri ise bir kaç dakikalık levhaları bilerek mi ibda ediyorsun?"¹⁰³

Vâlidemin Felsefesi adlı hikayesinde annesiyle beraber bir mezarlığı ziyaret eden tahsil görmüş bir gencin varlık ve yokluk arasındaki mülâhazalarını yansıtır. Hayat ve ölümü sorgulayan bu genç, ihtiyar annesinin mezarlıktan çıkarken söylediği "Topraktan hasıl, toprağa vasil" sözünü hayatın bir özeti olarak görür ve bu felsefeye hayran olur.

¹⁰¹ Marmara, sayı 7, s. 1-6, 1937

¹⁰² a.g.d., sayı 8-9, s. 67, 1937

¹⁰³ a.g.d. sayı 5, s. 143, 1936

“Muhterem kadın, benim ilm-i cahilanemle ne güzel istihza ettin. Ve hakkın var. Okuduğumuz ve hepsini yüklensek altında ezileceğimiz kitaplardan ziyade mahiyet-i hayatı hülasa eden felsefe, en doğru felsefe işte bu hikmet-i amiyanedir”¹⁰⁴

“İstanbul ve Seyahat” adlı yazısında “Fikrimin yurdu, kalbimin vatanı” dediği İstanbul hakkındaki duygularını dile getirir.¹⁰⁵

“Yahya Kemâl’in iki Manzumesi Hakkında” isimli makalesi ise, Yahya Kemâl’in “Yol Düşüncesi” ve “Vuslat” şiirleri hakkında bir tenkit yazısıdır. Fâik Ali, bu yazısında Yahya Kemâl’in fikir itibarıyla tam bir tezat teşkil eden bu iki manzumesi hakkında görüşlerini anlatır. “Yol Düşünceleri”nde Yahya Kemâl ihtiyarladığından bahseder:

“Bu defa farkına vardım ki ihtiyarlamışım”

(Yol Düşünceleri-Yahya Kemâl’)

Sonra yazdığı “Vuslat” la şâir birden gençleşir:

Bir uykuyu cananla beraber uyuyanlar,
Ömrün bütün ikbalini vuslatta duyanlar,
Bir hazı tükenmez gece sanmakla zamanı,
Görmezler ufuklarda şafak söktüğü anı.

(Vuslat-Yahya Kemal)

Fâik Ali, şâirdeki bu hissediş ve söyleyiş değişikliğini şu şekilde izah eder: “Vuslat, adını taşıyan bu nesirde de kudretli şâiri, yeni bir nağme deruniyle, başka türlü gençleşmiş buluyoruz. Ne bahtiyar ve gıptaya ne kadar seza vardır. O sanatkarlar ki istihaleleri kendi ellerindedir. Bugün herhangi bir sebep ve saikle ihtiyar görünmüşlerse ne buna ne de yarın onların gene genç ve zinde göründüklerine taaccüb etmemeli”¹⁰⁶

Bu eserlerinden hareketle şu sonuca varabiliriz: Fâik Ali, çeşitli konularda devamlı yazılar kaleme almış bir yazar değildir. O, karşılaştığı olaylara göre ve herhangi bir türde yoğunlaşmaksızın yazılar yazmıştır.

¹⁰⁴ Servet-i Fünûn, sayı 541, s.325 1901

Onun nesirlerinde kullandığı dil,şüirlerine nispetle daha sadedir. Şüphesiz bu nesirlerinde açık ve anlaşılır bir dil kullandığı anlamına gelmez. Şâirin şüir dili yanında nesir dili biraz daha sade ve anlaşılır görünür.

“Hiç bir göz bize bir temayül nigahiyle bakmadığı,hiç bir gülgün dudak bizim meraret dolu dudaklarımıza aşıkane bir temasın şüirini, hiç bir kadın senelerin tecrübeleriyle teali ve tekamül eden semedani aşkımıza bir sadef sine vaad etmediği vakit mahrumiyetlerimizin telafisi lutfunu yalnız o artık bir rüya olan zevkerin serab-ı yadında bulabileceğiz.”¹⁰⁷

İlk nesirlerinde tamamen Hamit tesiri görülen Fâik Ali zamanla bu tesirden uzaklaşıp kendi nesir dilini oluşturur. Onun son yazılarında daha sade bir dil görürüz.

“Akşam...Alaca karanlık...Köşemdeyim,hüznüm var. Bu hüznü neden daha ziyade derinleştirmek ve keskinleştirmek için yarı karanlık içinde düşünüyorum. Resim sergisini gezmekten geldim,yüzlerce güzel eserleri memnun ,memleketin hesabına müftehir temaşa ettikten sonra,köşeme gelince beni istila eden bu hüznün niçin? Niçin mi? Parasız olduğum için. Ah param olsaydı teşhir edilmiş tablolardan zevkime en çok uygun olanları satın alır,divanhanemin duvarlarını bu bedialarla süsler,her sabah onları temaşadan bir şevk ve ilham,akşamları yorgunluklarıma bir nebze âram alırdım.”¹⁰⁸

Bu metinde görüldüğü gibi üslup ve dil bakımından farklılık hissedilir. Bu sâdelik son yazılarında daha da artar.

“Eğer Fransa’ya gidebilseydim ilk işim Lamartine’nin mezarını ziyaret etmek olacaktı. Mezarının üstüne bayrağımın renklerindeki çiçeklerden bir çelenk koyacaktım,bunun üstünde “Vatanımı sevmiş ve terennüm etmiş olan İlâhî şâire” sözleri yazılı bir kurdele bulanacaktı.”¹⁰⁹

Görülüyor ki ilk yazılarından süslü ve şatafatlı cümleler yapan,yabancı terkiplere fazlasıyla yer veren şâir, zamanla dilde sadeleşerek kendi tarzını kazanmıştır.

¹⁰⁵ Tasvir-i Efkâr 25 Mayıs 1940

¹⁰⁶ a.g.g. 21 Mayıs 1940

¹⁰⁷ Belki Bir Hiç,Marmara 15 Mayıs 1936,s.35

¹⁰⁸ a.g.d 4,s. 101,1936

¹⁰⁹ Tasvir-i Efkâr,25 Mayıs 1940

VI. FÂİK ALİ'NİN SANATI

Fâik Ali,şiire başladığında henüz bir mülkiye talebesidir. Şiir hakkındaki ilk bilgileri kendisi gibi bir şâir olan ağabeyi Süleyman Nazif'ten edinir.

Bu durumu Kenan Akyüz şöyle ifade eder:

“Daha küçük yaştan edebiyatın iki tanınmış siması olan babasının ve ağabeyisinin yakın ilgi ve özenişleri ile yetişmek şansına erişen Fâik Ali,ilk edebi kültürünü ağabeyisi gibi eski nazmın Üstâdlarından çok yeni mazmun kurucularına borçludur. Divan nazmının ustalarına karşı olan ilgisi daha sonraları gelişir. Sanatına hiçbir suretle tesir etmemiş olan şâirler arasında en çok beğendikleri Fuzuli,Nabi ve Nedim'dir. Kemal'in Ekrem'in ve bilhassa Hamit'in eserlerini okumakla geçen ilk gençlik yıllarını her sanat amatöründe olduğu gibi bir deneme ve taklit devresi takip etti. Ancak,bu sıralarda ve Servet-i Fünûn dergisinde gelişmeğe başlayan edebi hareketin bu taklit dönemini pek kısalttığı ve genç şâirin bu harekete suratle uyduğu görülür.”¹¹⁰

Genç yaşında girdiği Servet-i Fünûn edebiyatına kısa zamanda ayak uyduran Fâik Ali,Fikret'in ve Hamit'in tesirlerinde kalır. Bu etkileniş onun edebiyatımızda “İkinci Hamit”olarak adlandırılmasına yol açar. Sahasında Hamit'in yolunda yürümeye devam eder.

Dönemin usta şâirlerinden Cenab Şehabeddin ona edebiyatımızın ikinci Hamiti demekle hakkını teslim eder. ¹¹¹

İçine girdiği bu cemiyette şâire etki edebilecek gerçekten güçlü isimler vardı. Hamit,Fikret,Cenab...Şâir bu üç simadan birine uymak zorundadır. Fâik Ali,ilk zamanlar Cenab'a karşı bir zaaf duymuşsa da bu geçici bir hayranlık olmuştur. O daha çok Hamit'e yakındır. Tabii bir de Servet-i Fünûn'un en güçlü siması Fikret vardı. O dönemde yaşayan pek çok şâir doğrudan veya dolaylı olarak ondan etkilenmişlerdir.

MithatCemal,bu durumun Fâik Ali'nin ölümü üzerine yazdığı yazıda şunları dile getirir.

¹¹⁰ Akyüz,a.g.e, s. 415

¹¹¹ Hüseyin Tuncer,Servet-i Fünûn Edebiyatı, s. 358

“Servet-i Fünûn’da müstesna yüzüyle,Tevfik Fikret’e bir felaketti,şiiir yazarlar ona benzemeye onun üçüncüsü,beşincisi onuncusu olmaya mahkumdular. Bu mahkumiyetten kurtulanlardan biri Cenab Şehabeddin,diğeri de Fâik Ali’ydi. İkisinde de Tevfik Fikret yoktu. Bu güzel kader, Fikretle aynı yaşta olan Cenab için tabii idi. Fakat Fâik Ali adındaki çocuk için,Fikret’te kaybolmamak zordu.”¹¹²

Fâik Ali,ilk eserlerinde tamamıyla Hamit tesiri altındadır. Onun ilk eseri “Fânî Teselliler” Hamidâne bir edayla söylenmiş şiiirlerden oluşan bir eserdir. Bazı şiiirlerinde bu tesir açıktır. Hele “Fânî Teselliler”in önsözü,ikinci bir “Makber Mukeddimesi” telakki edilebilir.¹¹³

Şâirin “Fânî Teselliler’i” müteakip kaleme aldığı “Temâsil” de Hamit tesîrinin azaldığı görülür. Bu tavır, şâirin kendi edebî şahsiyetini oluşturma gayretine hamledilebilir.

Bu eserden sonra yayınlanan “Elhan-ı Vatan” tamamıyla kendi üslubunun izlerini taşıyan bir eser olarak karşımıza çıkar. Bu eserde şâirin edebî müstâkiliyetini kazanma yolunda hayli mesafe aldığı görülür. Fâik Ali, Hamit’i taklitle başladığı edebî mâcerasında üslûp olarak bağımsızlaştığı halde tema açısından ömrü boyunca Hamit’in açtığı mecradan gitmeye devam eder. Onun, titizlikle muhafaza ettiği “Hamit” hayranlığı tamamiyle bir “Hamit mukallitliği”olarak değerlendirilemez”¹¹⁴

Şâir 1908’den sonra yazdığı şiiirlerinde ferdiyetçilikten uzaklaşarak,cemiyetin meselelerine eğilir. Fâik Ali,zamanın olaylarıyla ilgili şiiirler yazmakla gerektiğinde sanatını cemiyetin hizmetine verebileceğini gösterir. Elhân-ı Vatanşâirin bu yönünü gösterecek kuvvetli örneklerin bulunduğu bir eserdir.

Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasından gösterdiği tavırla cemiyetin meselelerini kendi ızdıraplarından üstün tuttuğunu görürüz. Hatta “Genç Şâirlere” şiiiriyle cemiyetin içinde bulunduğu bu büyük ızdırap karşısında hâlâ bencillikten kurtulamayan genç nesli uyarması bu noktadaki hassasiyetinin göstergesidir.

¹¹² Edebiyatımızın Büyük kaybı,son Posta,3-10-1950

¹¹³ Akyüz,a.g.e. s. 416

¹¹⁴ a. y

Romantizmden sıyrılarak cemiyete yönelen şâir buradaki şiirlerinin konusu itibariyle realist bir hüviyet gösterirse de onu,hayatının sonuna kadar romantik bir şâir olarak görürüz.

Elhan-ı Vatan’mdan sonra şâirin kendi şahsiyetini bularak nevi şahsma münhasır bir şâir olduğunu söyleyebiliriz.

İsmail Habîb onun şiirlerinin altında imzası olmasa da kendisine ait olduğunu anlaşılağını söyler.

“Fâik Ali’nin bir “Şahsiyet-i Şiiriyesi”vardır. İmzası olmasa da bir şiirin ona ait olduğunu anlarız. Ne ile? Biliriz ki mısralar birbirine girift oluyor,manzumelerin parçaları,bazen tek cümle halinde kıvrıla kıvrıla uzuyor. Lakin bunu Fikret’te yaptı demeyiniz. Rübâb şâiri bunu nazmı nesirleştirerek yapmıştı. Halbuki “Fânî Teselliler” nâzımı bu işi arûzun bütün âhengini muhafaza ederek başardı. O vezne,mısralara en masnû bir edâ içinde en tabîî bir suhûletle hâkimdir. Ağabeyisinin nazmı gibi kattıyyen âcemilik hissettirmez. Mütenâdi bir meleke ona “Fâik Ali’yâne” denilecek bir kudret vermiştir. Hakikaten kendine göre çok bariz bir hüneri var.”¹¹⁵

Görölüyor ki bir dönem taklit evresi getiren şâir,daha sonra kendi söyleyiş tarzını oluşturur. Fakat,ölümüne kader Hamit’e hayranlığı da devam eder.

¹¹⁵ Sevük,a.g.e. s.549

VII.FÂİK ALİ'NİN ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

1-DİL: İçinde bulunduğu Servet-i Fünûn camiasına her bakımdan uyum sağlayan Fâik Ali, eserlerinde tamamiyle Servet-i Fünûn dilinin özelliklerini yansıtır. Hatta onlardan ileriye gittiği de olur. O, şiir ve edebiyat dilinin sâde olmayacağı inancındadır.

Kelime kadrosu, üslubu, hayal ve deyiş tarzıyla tam bir Servet-i Fünûn şâiri olan Fâik Ali, dil bakımından da Servet-i Fünûn topluluğunu anlayışına bağlıdır.

Dili ağır ve külfetlidir. Estetik uğruna dilde ileri çizgidedir; şiire yeni kelimeler sokar. Arapça ve Farsça yeni kelime ve tamlamalar kullanmada önde gider.¹¹⁶

Kenan Akyüz de Onun dille ilgili değerlendirmesini yaparken benzer ifadelere yer verir:

“Dil bakımından Servet-i Fünûn şâirlerinden ayrılmaz ve hatta, yabancı kelimeler ve karışık terkipler kullanmakta, hepsinden ileriye geçtiği bile söylenebilir”.¹¹⁷

Fâik Ali’de diğerleri gibi sadeleşirken basitleşmekten korkuyordu. Dille ilgili bu düşüncesini 1932’deki Dil Kurultayında belirtir.

“Nedim ve Lâle Devri” isimli manzum piyesinde şâir dil ile ilgili kendi görüşlerini açıklar.

“Bir de zaten ben yazılarımı daima önce kendi zevkim, kendi keyfim için, ondan sonra da benim neslimden evvelki nesillerle kendi neslim ve buna yakın çağdaşlarım için yazdım. Yazdıklarımın istikbalde anlaşılıp anlaşılmayacağı beni hiç bir zaman meşgul etmemiştir.”¹¹⁸

Şâir, kendisinin de tabiriyle dil konusunda hiç çekinmeden içinde bulunduğu topluluğun izlerini taşıyan eserler verir. Zaten Edebiyat-ı Cedidecilerin en çok eleştirilen yönlerinden biri de dillerinin ağırlığı ve anlatımın sadelikten uzak olması değil midir? Bu açıdan bakıldığında Fâik Ali’nin sadece bulunduğu topluluğa ayak uydurduğu görülür.

Mithat Cemal Kuntay, Fâik Ali’nin bu özelliğini şu şekilde ifade eder:

¹¹⁶ Tuncer a.g.e. s. 359

¹¹⁷ Akyüz, a.g.e. s. 417

¹¹⁸ Nedim ve Lale Devri, s. 6

“Çok genç iken yazdığı şiirlerinin çok yaşlı olması,büyük şâirin birinci farikasıydı. Fakat ikinci bir farikası vardır ki birincisinden daha güçlü. Fikret’te kaybolmamak”¹¹⁹

Fakat Fâik Ali’nin son dönemlerde dilde giderek sadeleştiği şiirlerinde daha çok Türkçe kelimelere yer vermeye başladığı görülür.

Ah ey deniz,güzel deniz,ey nazlı Marmara
Bilsen ne hasretin var o mahmur ufuklara
Bilsen ne özledim seni?...Hicrinde kaç sene
Bir münzevi hayatı geçirmekteyim yine¹²⁰

(Marmaraya)

2.VEZİN: Vezin bakımından Fâik Ali’yi Servet-i Fünûn topluluğundaki diğer arkadaşlarından daha muhafazakar görürüz. Bütün eserlerinde aruz vezni kullanan şâir bir tek “Bu da Türkün Türküsü” isimli şiirinde heceyi denemiştir.

Ey Türk,ey güneş oğlu,
Yurdun güzellik dolu,
Toprağı,gül kokulu
Cennettir Anadolu,¹²¹

Bunun sebebi de istediği takdirde hece vezniyle şiir yazabileceğini göstermek olsa gerektir. Şâir,bize bu haliyle Yahya Kemâl’i hatırlatır. Bilindiği gibi onun da “Ok” şiirinden başka hece vezniyle yazılmış şiiri yoktur.

Fâik Ali,aruzu ustalıkla kullanmasından dolayı hece vezniyle şiir yazma gereği hissetmemiş diyebiliriz. Mithat Cemal Kuntay,onun bu yönüyle ilgili olarak şunları söyler:

“Aruzun büyü şâiri ve kudreti kuyumcusu Fâik Ali’yi hakkıyla görmek için,aruz vezni denilen ve nazımla uğraşanlara imaleleri şahlanmış birer dalga,zihafları kuyulaşmış birer girdab kesilen güç şeyle,biraz güreşmiş olmak mutlaka lazımdır. Fâik Ali’nin nazımda ne yaptığı o zaman anlaşılır. Bir söz var galiba Geothe’nindir. Büyük Alman şâiri

¹¹⁹ Edebiyatımızın Büyük Kaybı Son Posta, 3-10-1950

¹²⁰ Marmara,sayı. 68 1936

¹²¹ a.g.d.,sayı 2,s. 36 1936

diyor ki “Güneş görmek için insanî gözünde güneşten bir zerre olmalıdır” “Fânî Teselliler” şâirini de ancak bu şartla görebiliriz. Yoksa,o gözümüze sığmaz ve şiirlerini kamus vakıası diye anlamaya mahkum oluruz.”¹²²

Kuvvetli bir aruz şâiri olarak karşımıza çıkak Fâik Ali şiirlerinde aruzun hemen hemen belirli kalıplarını kullanmıştır. İlk eseri olan ‘Fânî Teselliler’den sonraki eserlerinde imale ve zihiflara fazlaca rastlanmaz. Fânî Teselliler’deki eserler gençlik yıllarına tesadüf ettiği için zihaf ve imaleler görülebilir.

Bu elhan-ı sihr. fevkinde ulvi bir seda duydum

Bir âheng-i semâvi bir nidâ-yı âşına duydum

Gençlik yıllarında yazmış olduğu bu şiirde zihaf ve imalelerin olduğunu gördük. Şâir,daha sonraki şiirlerinde aruz veznini eksiksiz kullanma yeteneğini gösterir.

Bir hâreli atlas deniz üstünde benim şen

Kotram kanat açmış yine enginlere doğru

Bu beyitte iki yerdeki ulamanın dışında veznin pürüzsüz bir şekilde uygulandığını görürüz.

Diyebiliriz ki Fâik Ali,heceyle de şiir yazma kabiliyeti olmasına rağmen aruz vezninden vazgeçmez. Kendini tamamen aruza vererek,kudretli bir aruz şâiri olur. Onun bu becerisi içinde bulunduğu topluluğun genel özelliklerine rahatça ayak uydurmasına vesile olmuştur. Zira o gerçekten şiir ve aruz konusunda Üstâd sayılan Hamit,Fikret,Cenab gibi büyük şâirlerin arasındadır. Ayrıca onun bu yeteneği almış olduğu şiir ve edebiyat terbiyesine ve şâir bir aileye mensup olmasına da bağlanabilir.

Şâir aruz konusundaki muvaffakiyetin manzum olarak yazdığı iki tiyarto eserinde de gösterir.

3.KAFİYE: Tanzimat’tan beri devam eden edebi yeniliğimiz,nazım sahasında bir çok gelişmeler göstermiştir. Kafiye tartışmalarının başlaması da bu gelişmelerdendir. Bilindiği gibi Divan edebiyatında kafiye göz içindir. Tanzimatçılarla birlikte “kafiyenin

¹²² Son Posta 5.10. 1950

göz için mi kulak için mi” olması gerektiği tartışması başlar. Muallim Naci ile Ekrem arasında yapılan (abes-muktebes)tartışması eskiler ve yeniler arasında kafiye konusunda doğan fikir ayrılığında kaynaklanır.

Hamit- Ekrem nesli ve takipçileri her ne kadar kafiyenin göz için değil,kulak için olması gerektiğini savunsalar da bunu uygulamada kendileri de pek başarılı olamamışlardır. Bu yeni anlayışın kuvvetli savunucularından olan Ekrem dahi bunu eserlerinde uygulayamamış,kulak kafiyesinden ziyade göz kafiyesi yapmıştır. Bu durum henüz eski alışkanlıklardan tamamiyle vazgeçilemediğini gösterir.

Hamit-Ekrem neslinden sonra gelen Servet-i Fünûn mensupları da kulak için kafiye görüşünü devam ettirmekle beraber kendilerini bu konuda zorlamazlar. Fikret,yazılışları nasıl olursa olsun kulakta aynı sesi bırakan kelimeleri kafiyeli kabul ediyordu. Fikret’in bu tavrı diğer Servet-i Fünûn şâirlerine de yol gösterir.

Bu cemiyetin ihmal edilemez bir ferdi olan Fâik Ali de bu genellikle kafiyelerini kulağa göre kullanmıştır.

Hüzne medfün şu kimsesiz yerler,
Benim enkâz-ı hatırâtımdır,
Bu sükût-ı medîd ü hüzn-âver
Aks-i savt-ı teessürâtımdır.¹²³

Fâik Ali’de göz kafiyesi yoktur demek mümkün değildir. Çünkü onda göze göre yapılmış kafiye de görebiliriz.

Her itilâ beni senden tebâüd ettiriyor;
Uzaklaşır, mütemâdi uzaklaşır giderim,¹²⁴
Harâbeler gibi ağlar hayat-ı derbederim

Bu şiirde olduğu gibi göz için yapılmış olan kafiye rastlamak mümkündür. Daha sonra yayımlanan şiirlerinde çoğunlukla kulak kafiyesi kullanır.

¹²³ Fânî Teselliler,s. 120

¹²⁴ a.g.e. s 89

Büyük,siyah iki elmas-ı hande...leyle-i emel
Muhat-ı âfâk semen bir hayal-i müstakbel¹²⁵

Şâir,diğer hususiyetlerinde olduğu gibi kafiye konusunda da içinde bulunduğu topluluğa uygun hareket eder.

4. KONU: Servet-i Fünûn topluluğunun şiire getirdiği yeniliklerden biri de şiirin konusunu genişletmeleridir. Ferdî duygu ve hayallerinin yanı sıra,aşk tabiat ve aile hayatı başlıca temalar arasına girer.¹²⁶

Edebiyat-ı Cedideciler konu olarak her şeyi şiirlerine alırlar. Bunu bu akımm bütün mensuplarında görmek mümkündür. Onların şiirlerinde genellikle aşk,kadın,aile ve tabiat temleri hakimdir. Fâik Ali'de bunlardan farklı olarak milli duyguları da görmek mümkündür.

O, ferdî şiirlerinde aşk ve tabiat temalarını işler. 1908'e kadar ki şiirlerinde tamamen ferdî olan şâir zamanla bencillikten kurtularak cemiyetin ve yaşadığı toplumun sıkıntılara eğilir.

Servet-i Fünûn şâirleri içinde Fikret'ten sonra işlediği toplumsal konularda en aktif görünen odur.¹²⁷

Bir akşam üstü...Bütün donmuş ortalık,herkes
Telaş ile müteveccihiti kendi hanesine,
Elinde bir yiyecek naklederdi lanesine,
Erişti güşuma pek ince, pek küçük bir ses;
O karlar üstüne düşmüştü bir zavallı melek,
Morarmış ağzı ile derdi: "Bir dilim ekmek"

Bu şiirdeki söyleyiş Fikret'in söyleyişine çok yakındır. Bunlar bize Fâik Ali'nin Servet-i

¹²⁵ Temâsil, s. 124

¹²⁶ Tuncer,a.g.e, s. 13

¹²⁷ a.g.e.s. 358

Fünûn şâirlerinin kullandıkları bütün konuları işlediğini gösterir. Şiirlerinin temâtik incelemesini yaparken biz de bu konuları örneklerde açıklamıştık.

5. ŞEKİL: Uzun yıllar hüküm süren divan edebiyatında şâirlerin kullandıkları belli başlı nazım şekilleri vardı ve şâirlerin tamamı bu nazım şekillerine göre şiirler söylerdi.

Tanzimattan itibaren başlayan Türk şiirindeki değişiklik Servet-i Fünûn döneminde batıya yönelmesiyle birlikte yeni bir boyut kazanır. Şâirler artık gazel, kaside değil yeni şekillerde şiirler söylemeğe başlar. Bu dönemde Fransız şiirinden “sonne” ve “terzarima” gibi nazım türleri alınır. Klasik edebiyattaki “müstezad” (serbest müstezad) tarzında şiirler ağırlık kazanır.

Şiir alanındaki ilk denemelerini divan edebiyatı nazım şekillerinde veren Fâik Ali, daha sonra yeni nazım şekillerini kullanmaya başlar.

Fâik Ali'nin şiirlerinde çoğunlukla kullandığı nazım şekilleri “sonne” ve eski edebiyatımızda kullanılan “mesnevi” dir. Bunun dışında az da olsa müstezad türünde yazılmış şiirleri de vardır.

Yıldızlı bir geceydi...O,mahzun ve mültefit,

Birden demişti:Gel

Fâik,benimle sende beraber ibadet et...

Derhal icabet ettim:Ufuklar deniz,cebel

Bir samt-ı pür-ziya ile bir samt-ı rûh ile

Vermiştî bir sÛcud-u medid ve müselsile

Ecrâm pür-sÛkut,

Seylabeleder samut,

Bir müebbed-i muazzama benzerdi kainat.¹²⁸

Fâik Ali,Elhân-ı Vatanda daha çok mesnevi tarzını kullanır. Sebebi de ele aldığı konuları daha rahat anlatmasma müsait olan bir nazım şekli olmasındandır. Şâir “sonne”yi kullanırken de çeşitli değişiklikler yapar. Bazen üç mısra,peşinden iki mısra tekrar üç

¹²⁸ Fânî Teselliler,s. 109

yada dört mısra gibi. Şâir şekil yönünden kendisini hiç sıkıntıya koymaz. Nasıl hissediyorsa o şekilde yazar. Bazen beyitleri kullanır bazen dörtlükler halinde yazar.

O, kendisini nasıl rahat hissediyorsa, duygularını en güzel nasıl dile getiriyorsa o şekilde yazmayı tercih eder.

6.AHENK: Şiirde ahengi sağlayan unsular vezin ve kaffiyedir. Bunu dışında şiirimize giren diğer bir unsur ahenk için önemli olmuştur. O da ifade-yi meram için uygun kelimelerin seçilmesi ve bu kelimelerdeki seslerin müzikalitesi, ahengidir.

Bir çok şiirin vezinli ve kaffiyeli olmasına rağmen ahenkli olmadığını görürüz. Servet-i Fünûnculardan Fikret'in "Yağmur" isimli şiirini hatırlayalım.

Küçük, muttarid, muhteriz darbeler

Kafeslerde çamlarda pür-i ihtizaz

Olur dem-be-dem nevha-ger, nağme -saz

Kafeslerde camlarda pür-ihtizaz

Küçü, muttarid, muhteriz darbeler...

Bu şiirde kafiye ve veznin yanı sıra kelimelerin ahengi yağmur damlalarının vuruşunu hatırlatır insana. Bu tarz ahenk anlayışını daha sonraları Yahya Kemâl başta olmak üzere pek çok şâirde görürüz.

Fâik Ali'de şiirlerinde kelimelerden doğan müzikaliteyi yakalamaya çalışır. Kelimelerin seçiminde ve tertibinde buna riayet eder.

Çünkü o mûsikî ile şiirin iki kardeş olduğuna inanır.

İki timsal-i kehkeşan-sakin

İki hemşire, musiki ve şiir¹²⁹

Onun en güzel ve ahenkli şiirlerinden olan "Ne Güzel Şey" Sadi Hoşses tarafından Türk Sanat Müziği normunda bestelenmiş ve yıllardır büyük beğeniyle dinlenmektedir.

7. MISRA VE CÜMLE: Servet-i Fünûnla beraber edebiyatımıza giren yeniliklerden birisi de geleneksel beyit ve mısra anlayışının terk edilerek şiirin nesre yaklaştırılmasıdır.

¹²⁹ a.g.e. s. 17

Bu dönemde şairler,şirde cümleleri istedikleri kısalık ve uzunlukta kullanırlar. Cümleyi mısra ortalarında tamamlayarak beş altı mısra uzattıkları olur.¹³⁰

Bu alanda ilk adımları Fikret'in attığını görürüz. Fakat o şiiri nesirleştirerek bunu gerçekleştirir. Sevük'e göre Fâik Ali bu işi Fikret'ten daha iyi başarır.

"İmzası olmasa da bir şiirin ona ait olduğunu anlarız. Ne ile? Biliriz ki mısralar birbirine girift oluyor,manzumelerin parçaları,bazen tek cümle halinde kıvrıla kıvrıla uzuyor. Lakin bunu Fikret de yaptı demeyiniz; Rübâb şâiri bunu nazmı nesirleştirerek yapmıştı. Halbuki Fâni Teselliler nazmı bu işi aruzun bütün ahengini muhafaza ederek başardı." ¹³¹

Bir mahud mehtaba müşabihdi,göklerin

Efkâr ü ihtisâsa büyüklük veren derin,

Yüksek menâzıra bediyyet-nümâsmı

Seyrettiğim ve rûhuma evcin temâsmı,

Hissettiğim leyalin o ihtisâs-ı haşmeti,

Ancak mefkûremde bu te'sir-i ismeti

İkâz eder. Ne sıtma ne âmâl-ı muzlime

Hâkimdi bir peresti-i san'at-ı hayâlime¹³²

Yukarıdaki şiirde cümle yedinci mısrada bitmektedir. Fâik Ali'nin pek çok şiirinde bu tür mısra ve cümleye rastlamak mümkündür.

¹³⁰ Tuncer.a. g.e. s. 13

¹³¹ Sevük a. g. e. s.549

¹³² Temâsil s. 150

SONUÇ

Genç yaşta şiirler yazmaya başlayan Fâik Ali, Servet-i Fünûn topluluğunu en en genç mensuplarından. İlk şiirlerinde bir arayış içerisinde olan şâir öne Cenab'a daha sonra Hamit'e yaklaşarak bir müddet onun izinde gider. Eserlerinde de gördüğümüz gibi bu hayranlık körü körüne bir bağlılık veya bir mukallitlik olmamıştır. Şâirin kendi tarzını oluşturması çok sürmez . İkinci eseri "Temâsil" ve ondan sonra gelen "Elhan-ı Vatan" eserleri artık kendi üslubunun izlerini taşır.

Tam bir Servet-i Fünûn şâiri olan Fâik Ali, bu topluluğun bütün özelliklerini gösterir. Şiirlerindeki konular bu topluluğun benimsediği aşk, kadın aile, tabiat, konulardır. Şâir, bu konulardan başka cemiyetin sıkıntılarını dile getiren millî ve sosyal konulara da eğilir. Konu bakımında sıkıntı çekmeyen şâir şiirlerindeki kainat unsurlarıyla kainatın şiirini yakalamaya çalışır. Tabiat onun şiirlerinde bütün canlılığı ve güzelliği ile yer alır. Tabiatın her unsuru bazen bir tablo bütünlüğünde bazen de ayrı ayrı bölümler halinde işlenir. Kadın ve aile en çok hassas olduğu konulardandır. Onun şiirlerinde kadın idealize edilmiş bir şekildedir.

O da Servet-i Fünûn'un diğer mensupları gibi şiirini küçük ihtisaslar, küçük hayal kırıklıkları üzerine binâ eder. Bu yaparken Abdülhak Hamit ile Servet-i Fünûncu şâirler arasında adetâ bir köprü vazifesi üstlenir. Bilindiği üzere Abdülhak Hamit, tabiattan aldığı izlenimleri yansıtır. Bunu yanında Servet-i Fünûncu şâirler, tabiata kendi duygularını izâfe ederler. Onların kullandığı "hazân-ı giryân", "saat-i semenfam" yahut "bâd-ı müteverrim" terkipleri onların izâfeci ya da sembolist taraflarını gösterir. Fâik Ali'de ise tabiat, gâh Hamit'te olduğu gibi hayran kalman, gâh Servet-i Fünûncularda olduğu gibi hüznün veren bir öge olarak belirir.

Şiirlerinde duyuş yönüyle genellikle romantizmin tesirinde kalan şâir, sembolist ve parnasyen tesirle yazdığı şiirleri de mevcuttur. Toplumsal konuları işleyen şiirlerinde daha çok hissi olduğu görülür.

Fâik Ali, nesiller arasındaki köprü görevini Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî grubu arasında da sürdürür.

O, edebiyatımızda Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti toplulukları arasında bir köprü vazifesi yapar. Şâirin “Benim Sema-yı Hayalim” şiirini inceleyen Mehmet Kaplan bu tespitini şöyle belirtir:

“Fâik Ali, bazı şiirleriyle Servet-i Fünûn ile Fecr-i Âti arasında bir köprü kurar. Onda daha sonra en derin şekilde Ahmed Haşim’in eserlerinde görülecek olan kozmik duygu mühim bir yer tutar. O da Haşim gibi duygularını göklere aksettirmek suretiyle “kainatın şiirini hisseder.”¹³³

Fecr-i Âti’nin oluşmasında rol alması, bu topluluğun isim babası oluşu ve bir dönem bu topluluğun liderliğini üstlenmesi şâirin bu fonksiyonunun daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Eserlerinde her şeyden önce sanat kaygısı güden şâirin zaman zaman kullandığı kelimeler ve terkiplerle dilinin bazen çok ağır olduğu görülür. Onu buna iten sebep sadeleşirken basitleşmekten korkmasıdır.

Yaşantısı, şiirlerindeki renkli ve zengin hayal gücü, anlatıma verdiği önem, aruzu ustalıkla kullanması ve her şeyden önce sanatı düşünmesi bize onun nev’i şahsına münhasır, bir şâir olduğunu gösterir.

Denilebilir ki, kendisinden önceki ustaları taklit ederek şiire başlayan Fâik Ali, zaman içerisinde kendi orjinal üslup ve edasını yakalamıştır. Grupların edebî anlayış ve kalıpları içerisinde kalmaktan ziyâde sentezci bir anlayış benimseyerek, güzel bulduğu bütün tarz ve yönelişleri özümsemiştir. Bu yönüyle Servet-i Fünûn dergisinde usta şâirleri taklit yoluyla şiire başlayan ve “sıradan şâir” olarak kalan genç şiir meraklılarından biri olmaktan kurtulmuş ve usta şâir denilebilecek bir yere gelmiştir.

¹³³ Kaplan, a.g.e. s. 134

KAYNAKÇA

A)-KİTAPLAR

- 1.AKYÜZ, Kenan, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İst.1986
- 2.-----, *Modern Türk Edebiyatını Ana çizgileri*, İst.1995
- 3.AYVAZOĞLU , Beşir, *İslâm Estetiği ve İnsan*, İst.1989
- 4.BAŞ, Selma, *Cenab Şehabettin'in ve Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Tabiat Unsurları*, YYÜ.SBE, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Van1997
- 5.BAYRAK, M. Orhan, *Osmanlı Tarihi Yazarları*, İst.1982
- 6.BEYSAĞOLU, Şevket, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C.II, Ank.1997
- 7.Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.II, İst.1972
- 8.İNAL, M.Kemal, *Son Asır Türk Şâirleri*, C.I, İst.1988
- 9.KAPLAN, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, İst.1997
- 10.-----, *Şiir Tahlilleri I*, İst.1988
- 11.KARAKAŞ, Şuayb, *Süleyman Nazif*, Ank.1988
- 12.Cogito, *Aşk Özel Sayısı*, S.4, İst.1995
- 13.KÜKEY,Mazhar, *Fâik Ali Ozansoy*. (Basılmamış Lisans Tezi), Ank.1951
- 14.MAZIOĞLU, Hasibe, *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilikler*, Ank.1992
- 15.OZANSOY, Fâik Ali, *Fâni Teselliler*, 1908
- 16.-----, *Mithat Paşa*, 1908
- 17.-----, *Temâsil*, 1913
- 18.-----, *Elhân-ı Vatan*, 1917
- 19.-----, *Pâyitahtın Kapısında*, 1918
- 20.-----, *Şâir-i Âzam'a Mektup*,1923
- 21.-----, *Nedim ve lâle Devri*,.1950
- 22.SEVÜK, İsmail Habîb, *Tanzimattan Beri Edebiyat Tarihi* ist.1940
23. TANPINAR, A. Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İst.1997
24. TUNCER, Hüseyin, *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, İzmir 1995

B)-TARANAN SÜRELİ YAYINLAR

1.*Marmara* (1936-1938)

2.*Servet-i Fünûn* (1897-1901)

3.*Son Posta* (1950)

4.*Şehbâl* (1909-1914)

5.*Tasvir-i Efkâr* (1940)

